

A nagyszebeni és vöröstoronyi harcok 1849 március havában.

I.

Már egyízben részletesen foglalkoztam az első erdélyi orosz megszállás körülményeivel,¹ de Nagyszeben elfoglalását és a Vöröstoronyi-szorosban vívott harcokat, a rendelkezésemre állott tér korlátolt volta miatt, nem tárgyalhattam behatóbban. Pedig a márciusi hadjáratnak ez a része mindenképpen nagyon érdekes és tanulságos; ennél fogva meg is érdemli, hogy alaposabban megismerkedjünk vele.²

Hiánytalan, teljes képet azonban ezúttal se rajzolhatok róla, mert noha a bécsi állami- és hadi-levéltárból máris számos fontos adat került napvilágra, a tárgyam körébe eső három ütközet sok részletét ma is homály fedi. Többet mondhatok ugyan annál, amit hadtörténetíróink eddigelé nyilvánosságra hoztak róla, de azért én se tudom ezeket a harcokat, a csapatoknak bizonyos időpontra megállapított helyzete alapján, térképen is pontosan rekonstruálni. Mindamellet úgy gondolom, hogy az, amit elmondok, mégis csak közelebb juttat valamivel a történelmi igazság megismeréséhez.

*

Az erdélyi magyar sereg helyzete, 1849 március elején, korántse volt rózsásnak mondható. Bem nagyszebeni (januárius 21.) és vízaknai (februárius 4.) vereségét ellensúlyozta ugyan a Piskinél (februárius 9.) és Borgo-Prundnál (februárius 26.) kivívott diadal, de ezeknek kedvező hatását csakhamar lerontotta a medgyesi (március 2., 3.) ütközet, amelyben Bem balsikerrel harcolt báró Puchner Antal altábornagy, erdélyi cs. kir. főhadparancsnok ellenében.

Az utóbbi — akit ez a győzelem felbátorított — úgy vélte, hogy most már döntő csapást mérhet a Segesvárig visszahúzódott Bemre. Elfogadta tehát vezérkari főnökének — Maroičič őrnagynak — tervét, amelynek alap gondolata az

¹ „Az első orosz megszállás Erdélyben, 1849 jan. 31—márc. 28.“ (Századok: 1922. évf. 626. és k. ll.)

² A márciusi hadjárat egyik fejezetét már megírtam: „A tömösi ütközet, 1849 március 21.“ címen. (Századok: 1929. évf. 257. és k. ll.)

volt, hogy az osztrák hadtest délfelől megkerüli Bem állását s ezzel elvágja őt erejének legfőbb forrásától, a Székelyföldről. *Maroičić feltétlenül számított Malkowski altábornagy Bukovinából várt segítőhadára is, amelynek akkor, amidőn Puchner Segesvárra jut, Marosvásárhelyet kellett volna elérnie.*

Mielőtt ennek a tervnek végrehajtásáról szólanék, előre kell bocsátanom, hogy Puchner viselkedését, a piskii és a medgyesi ütközet között, a hadtörténetírás általában nagyon egyoldalúan ítéli meg. Csupán azt hangsúlyozza, hogy az osztrák vezér nem mozdult ki ezalatt Nagy-Szebenből, de a nagyobb tevékenység hiányának valódi okát már nem látja meg. Már pedig az igazságot nemcsak magunkra, hanem az ellenfélre vonatkoztatva is, meg kell lelkiismeretesen állapítanunk.

Kénytelen vagyok tehát visszatérni arra, amit az első orosz megszállásról írott tanulmányomban — hivatalos adatok nyomán — bizonyítottam, hogy Puchner — Windisch-Graetz határozott ígérete alapján — segítőcsapatokat várt Magyarországból.³ Minthogy pedig ugyancsak Windisch-Graetz a lelkére kötötte, hogy *a reábízott hadtestet akár az Oláhországba való visszavonulás árán is, óvja meg a megsemmisítő vereségtől:*⁴ érthető, hogy Puchner, ennek az útasításnak megfelelően s az ígért segítőcsapatok reményében, nem akart semmiféle kockázatos hadműveletbe fogni: annál is kevésbbé, mert a Brassóba bevonult Engelhardt tábornok s a Nagyszebenben megszállott Skariatín ezredes, orosz részről bármilyen aktív támogatást megtagadott.⁵ Sőt Skariatín

³ „Seine Durchlaucht Feldmarschall Windisch-Graetz hatte eigenhändig unter 21. Jänner die Worte geschrieben: in längstens 14 Tagen stehet eine bedeutende Macht an der Grenze Ihrer Provinz.“ (*Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. Armee-Corps in Siebenbürgen, 1849. Fasc. XIII B. No. 72.)

... (Ich) hoffe, dass es Euer Excellenz weiteren weisen Dispositionen gelingen wird, auch mit untergeordneten materiellen Kräften dem Andringen des Feindes insolange Widerstand zu leisten, bis ich Ihnen die bereits im Zuge begriffene Hilfe bringen kann.“ (*Windisch-Graetz Puchnernek*: Buda, 1849 febr. 7. U. o. és Präsid. Acten des G. C. in Hermannstadt, 1849. Fasc. II. k. Irreg. U. o.)

⁴ „... wie ich bereits mündlich Ew. Hochwohlgeboren zu bemerken die Ehre gehabt hatte, war Van der Nüll vom Fürsten Windisch-Graetz beauftragt, Puchner mündlich die Weisung zu überbringen, sich nicht auf die Vertheidigung Hermannstadts oder eines anderen Punktes des Sachsenlandes im allgemeinen zu halten, sondern alles thun, *selbst den Rückzug in die Walachei anzutreten, aber ja sich keiner Schlappe vis à vis den Insurgenten auszusetzen*“.
(*Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. Armee-Corps in Siebenbürgen, 1849. Fasc. XIII B. No. 44.)

⁵ „... l'occupation par les troupes russes ne pouvait pas s'étendre au delà des villes susmentionnées.“ (*Lüders Puchnernek*: Bukarest, 1849 febr. 15. V. ö. Präsid. Acten des G. C. in Hermannstadt, 1849. Fasc. II. Irregest. U. o.)

2000 főnyi erősítést követelt Puchnertől, arra az esetre, ha az osztrák hadtest eltávozik Nagyszében tájáról, mert más-különbén nem maradhat ebben a városban.⁶ Később Engelhardt is kért osztrák segítséget, a Brassót állítólag fenyegető, 14.000 (!) főre rugó székelyek ellen.⁷

Nem zárkozhatom el annak megállapítása elől se, hogy a régiebb magyar történetírás — nálunk eléggé gyakori eljárás szerint — a legyűrt ellenség ócsárlásában találván kedvét, Puchner is a gúnyolódás céltáblájául szegezi ki.⁸ Egyik-másik túlzó krónikás valóságos idiótává torzítja, ami azután erős gyökeret vert az ilyesmin kapva-kapó laikusok tudatában. Hozzátehetjük: alaptalanul, mert Puchner, ha nem is volt valami katonai lángelme, de sok véres háborúban forgott, tapasztalt és vitéz lovastiszt, azonkívül pedig — mint fennmaradt írásai.⁹ (sajátkezű fogalmazásai) tanusítják — józanfejű ember volt. Kezdetről fogva helyesen látta, nemcsak az erdélyi, hanem az anyaországi helyzetet is s annak el nem maradható következményeit már 1848 őszen megjósolta.¹⁰

De törődött, öreg ember lévén,¹¹ hiányzott belőle a kellő testi és szellemi frissesség s így váratlan, meglepő fordulatok esetén elveszítette a talajt a lába alól. Vezérkari főnökei — előbb Teutsch őrnagy, majd Maroičić őrnagy — egyáltalán nem állottak a helyzet magaslatán: az erre az állásra kijelölt Van der Null ezredest pedig háttérbe szorította az árnyékoskodás, holott — amennyire ma megítélhetjük — ő felelt volna meg hármuk közül legjobban, mint vezérkari főnök.¹² Jellemző különben, hogy az osztrák hadtestben kiala-

⁶ „Während der Ereignisse, welche den Sieg bei Salzburg zur Folge hatten, wurden vom Oberst Skariatin, im Namen des G. d. I. Lüders, 2000 erprobte Mann zur Verstärkung des Ersteren verlangt, mit der Andeutung, ohne dieser Verstärkung nicht in Hermannstadt verbleiben zu können“ (*Kriegs-Archiv* Wien: Feldacten des k. k. Armeekorps in Siebenbürgen, 1849 Fasc. XIII B. Nr. 72.)

⁷ Puchner a hadügyminiszternek: Nagy Szeben, 1849 febr. 22. (*U. o.* Fasc. III. Nr. 14.)

⁸ Például *Gracza*: Az 1848/49. magyar szabadságharc története: IV. 494. l.

⁹ Egész esomó van belőlük az *Országos Levéltárban*, Bárány Vay Miklós kormánybiztos 1848-i iratai között, továbbá a bécsi hadilevéltárban.

¹⁰ Puchner a hadügyminiszternek: Nagy-Szeben, 1848 szept. 15. (*Kriegs-Archiv* Wien: Präsid. Acten des G. C. in Hermannstadt, 1848. Fasc. II. Irregestr.)

¹¹ 1779-ben született Selmechányán, hol apja bányakamarai titkár volt.

¹² Történetíróink egy része most is azt hiszi, hogy az oktalanul majd „vándor nyúl“-nak, majd „von der Null“-nak csúfolt Van der Null, valóban Puchner vezérkari főnöke lett s ő dolgozta ki nemcsak a segesvári, hanem az azt követő hadművelet tervét is, holott semmi része se

kult közvélemény nem is Puchnert, hanem csupán a nagyon népszerűtlen Maroičičot tette felelőssé a márciusi hadjárat balsikeréért.

Ma már azt is tudjuk, hogy Puchner — hosszas vonakodás után — főként azért kérte az orosz segítséget, hogy az Brassót és Nagyszombat meg szállva, a két város s az onnan Oláhországba vivő szorosok őrzésétől felmentse az osztrák hadtestet.¹³ Másra — mint már említettem — az oroszok nem is vállalkoztak.

Puchner azonban, amidőn Medgyesnél újból reámosolygott a hadiszerecsé, a magyarországi segítőcsapatok elmaradása s az oroszok passzív magatartása ellenére is, a hadműveletek folytatására szánta magát. Ennek a győzelmen s Malakowski annyira várt beavatkozásán kívül még egy másik nagyon fontos és sürgős oka is volt, amelyet azonban nagyobbára mellőznek hadtörténetíróink, miért is egy kissé bővebben kell vele foglalkoznom.

Kevesen akarják még ma is elhinni azt a kétségbe nem vonható valóságot, hogy az osztrák kormány, különösen pedig herceg Schwarzenberg külügyminiszter, a leghatározottabban megtiltotta Puchnernek, hogy az oroszokat behívja; s amikor ez, főként a megijedt Schurttner tábornok hamarkodása folytán mégis megtörtént: az osztrák kormány azonnal megkezdte szentpétervári követé útján a tárgyalást, az orosz csapatok visszahívása végett. Ennek eredményeként azt határozták, hogy a bevonult megszálló csapatok csupán addig maradhatnak Erdélyben, amíg feltétlen szükség van rájuk. Arra utasították tehát Puchnert, hogy — amint csak lehet — bocsássa vissza Oláhországba őket.¹⁴

A Moldva- és Oláhországban vezénylő Lüders Sándor gyalogsági tábornok, az V. orosz hadtest parancsnoka, maga se látta szívesen csapatainak erdélyi vendégszereplését. Mielőbbi felmentésük végett többször sürgette tehát Puchnert, aki azonban úgy vélte, hogy még nem jött el az a pillanat, amikor orosz támogatás nélkül is megállhatja a helyét.¹⁵ De

volt benne. A valóság az, hogy Van der Null nagytudású vezérkari tiszt s emellett nagyon agilis, elszánt és bátor katona volt; az erdélyi osztrák hadtestnek kétségkívül legügvesebb dandárparancsnoka, akire éppen ezért mindig a legkellemetlenebb feladatot bízta.

¹³ *Gyalokay*: Az első orosz megszállás Erdélyben. (*Századok*: 1922. évf. 637. és k. ll.)

¹⁴ *L. o.*

¹⁵ „...-je m'empresse Monsieur le Baron de Vous prier de vouloir bien faire savoir aux commandants des deux détachements russes précités aussitôt que vous jugerez possible de Vous passer de leur assistance.“ (*Lüders* Puchnernek; Bukarest. 1849 febr. 15. — *Kriegs-Archiv* Wien: Präsen. Acten des G. C. in Hermannstadt 1849. Fasc. II. Irregest.)

Februárius 18-án újabb sürgető levelet írt Lüders, amelyre Puchner megint csak azt válaszolta, hogy: „Ich kann... durchaus nicht an-

emiatt attól kellett félnie, hogy a türelmetlen Lüders, az ő hátamegett erőszakolja ki kormányától az orosz csapatok visszahívását,¹⁶ amely esetben az osztrák hadtest újból Nagyszében és Brassó őrzésére kényszerülne, hacsak nem akarná ezt az annyira fontos két várost feláldozni.

A Medgyesnél beállott kedvező fordulattal kapcsolatban, ez az aggodalom is egyik fontos oka volt annak, hogy a nem nagyon vállalkozó kedvű s Windisch-Graetz részéről is óvatosságra intett Puchner, az oroszoknak talán már csak néhány napig tartó ottidőzését kihasználva, minden kezeiügyében levő erővel a megvert és Segesvárra húzódott Bemre vetette magát. Amikor ez a terv megfogamzott, Puchner még nem tudta, hogy Bem februárius 26-án kiszorította a Borgói-szorosból Urban ezredes különítményét, amelynek Malkowski altábornagy — bukovinai katonai parancsnok — részéről várt aktív támogatását báró Hammerstein lovassági tábornok, galíciai főhadparancsnok hiúsította meg, a Borgói- és a Radnai-szoros őrzésére korlátozván Malkowski feladatát.¹⁷

II.

A medgyesi balsiker után visszavonuló Bem, március 4-én délután 1 órakor ért Erzsébetvárosba¹⁸ s útközben találkozott a Segesvárról magához rendelt, de a harctól valami félreértés folytán elkésett csapatokkal. Másnap reggel vonult be a magyar sereg Segesvárra,¹⁹ amelynek utcáit eltorlaszolta az ellenséges indulatú szász lakosság.

Bemnek egyelőre nem volt határozott terve; minden attól függött, hogy mit csinál az ellenség s miként tudja kihasználni imént kivívott diadalát? A fennállott viszonyok között, csupán a Medgyesen megállott Puchner részéről várható komoly támadást. Beszterce felől most már nem volt vesze-

geben, dass der Zeitpunkt der Entbehrlichkeit der kais. russ. Truppen bereits gekommen wäre.“ (Medgyes, 1849 márc. 5. U. o.)

Lüders 1849 márc. 7-én kelt levele szerint: „En définitive, tout semble, annoncer que le Cabinet de St. Pétersburg voudrait, au plus tôt, se débarasser de cette affaire d'intervention, qui doit aussi être lourde à porter, pour l'amour propre de l'Autriche.“ (Hurmuzaki: Documente privitoare la Istoria Românilor. XVIII. 126. l.)

¹⁶ Valóban meg is történt, március 17-én. (Colquhoun főkonzul Sir Stratford Canningnek: Bukarest, 1849 márc. 18. — *Correspondence relative to the affairs of Hungary, 1847—1849.* 171. l.)

¹⁷ Még március 5-én is csak ellenőrizhetetlen kósza hírek keringtek Puchner táborában, Malkowski visszarendeléséről.

¹⁸ Czetz: Bem's Feldzug in Siebenbürgen. 254. l.

¹⁹ Gelich mindenütt Szászsebest mond Segesvár helyett. (Magyarország függetlenségi harca. III. 85. 86. l.)

delem; de nem volt Brassó vagy Nagyszeben irányából se, mert Bem, az oroszok bejövetele óta eltelt 5 hét eseményeiből jól láthatta, hogy Engelhardt és Skariatin nem hajlandó ebből a két városból, vagy közvetlen környékükből, kimozdulni.²⁰

Hogy tehát egy Medgyes felől jövő támadásnak sikeresen ellenállhasson, erős védőállást épített, körülbelül feleúton Segesvár és Dános között,²¹ ahol egy hegyfok nyúlik az országoton keresztül, egészen a Nagy-Küküllőig.²²

De ez a támadás nem követte nyomon a hátráló magyar sereget. Az osztrák hadtest nagyon kimerült a kétnapos harcban s ennél fogva Puchner március 4-én és 5-én pihentetni akarta csapatait, mielőtt a nagy stratégiai megkerülést végrehajtaná velük. Ezenkívül pedig Malkowskinak is időt kívánt adni, hogy eljuthasson Marosvásárhelyre, akkorára, amikor a segesvári támadás megtörténik.

Mint hogy erősítést sehonnán se kapott, most is csak a medgyesi ütközetben küzdött csapatokkal rendelkezett, amelyek hadrendje — Heydte szerint — ez volt:²³

A hadtest három dandárra oszlott. Mint hadosztályparancsnok Kallián József szerepelt, az egyetlen tábornok a mozgó hadtestnél Puchneren kívül.

1. dandár

Van der Null ezredes.

- 31. („Leininger“) gyalogezred III. zászlóalja
- 41. („Sivkovich“) gyalogezred I. és III. zászlóalja
- 16. (1. oláh) határőr-gyalogezred egy zászlóalja
- 5. („Prinz von Savoyen“) dragonyos ezr. 2 százada
- 5. („Bervaldo“) tüzérezredből:

1 hatfontos,	}	gyalogosüteg
1 háromfontos		

Mindössze: 4 zászlóalj, 2 lovasszázad, 2 üteg. (2480 gyalogos, 180 lovas, 12 ágyú).²⁴

²⁰ Engelhardt csupán egy jelentéktelen esetepatében vett részt Szászhermánynál, februárius 4-én. Skariatin csapatai március 11-ig egyáltalán nem voltak harcban.

²¹ Segesvár—Dános: 8,5 km.

²² Részletes katonai térkép: Zone 21. Col. XXXII.

²³ Der Winterfeldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen: 279. 280. l.

²⁴ A tüzérek (és szekeresek) állományát se itt, se máshol nem közli Heydte.

2. dandár

Báró Stutterheim ezredes.

51. („Karl Ferdinand“) gyalogezred III. zászlóalja
 63. („Bianchi“) gyalogezred I. és II. zászlóalja
 16. (I. oláh) határőr-gyalogezred III. zászlóalja
 11. (székely határőr-) huszárezred 2 százada
 5. („Bervaldo“) tüzérezredből:
1 hatfontos,	} gyalogosüteg
1 háromfontos	

Mindössze: 4 zászlóalj, 2 lovasszázad, 2 üteg. (2530 gyalogos, 166 lovas, 12 ágyú).

Tartalékdandár

Báró Uracca alezredes.

24. („Parma“) gyalogezred III. zászlóalja
 62. („Tursky“) gyalogezred III. és tart. zászlóalja
 „Uracca“ gránátos zászlóalj
 Bukovinai határőrök $\frac{1}{3}$ zászlóalja
 Szász vadászok $\frac{2}{3}$ zászlóalj
 3. („E. H. Max“) könnyű lovasezred: 8 század
 5. („Bervaldo“) tüzérezredből:
1 tizenkétfontos	} üteg
1 hatfontos	

Mindössze: 5 zászlóalj, 8 lovasszázad, 2 üteg. (2740 gyalogos, 580 lovas, 12 ágyú).

Az egész hadtest tehát: 15 zászlóalj, 12 lovasszázad, 6 üteg (56 ágyú). Állománya pedig (tüzérek és szekeresek nélkül) 8676 fő. Mint látjuk, a zászlóaljak és lovasszázadok egyaránt gyengék voltak: de még ebből a kis állományból is le kell vonnunk a medgyesi ütközetben beállott veszteséget, amely — ugyancsak Heydte szerint — 522 főre rúgott.²⁵

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Puchner, februárius 22-én kelt jelentésében azt írja, hogy hadtestének *kimozdítható* harcosszállománya 7452 főre olvadt.²⁶ Nem tudunk róla, hogy februárius utolsó napjaiban, bárhonnan is, valami erősítést kapott volna s így *ha Heydte adatai helyesek*, azt kell hinnünk, hogy Puchner a valódinál kisebb fegyverfogható

²⁵ *I. m.* 285. és 289. l. — Hivatalos állomány- és veszteségkimutatást sehelse találtam ezekből a napokból.

²⁶ *Puchner a hadügyminiszternek:* Nagy Szében, 1849 febr. 22. (*Kriegs-Archiv* Wien: Feldacten des k. k. Armee-Corps in Siebenbürgen, 1849. Fasc. III. No. 14.)

állományt vallott be a hadügyminiszternek, hogy annál jobban kitűnjék a kért segítség sürgős volta.

Bem segesvári seregének összetételét és állományát, elbeszélő kútfőink nyomán még annyi valószínűséggel se lehet meghatározni, mint az osztrák hadtestét. Ökmányszerű teljes adataink pedig, főként az erőviszonyokról, nincsenek.

Czetz összeállítja ugyan²⁷ a *Medgyesen* egyesített magyar sereg fegyvernem szerint való tagozását és állományát, de ez — mint mindjárt meglátjuk — nem teljesen megbízható. Szerinte Bem ezeket a csapatokat vonta össze:

a) *Gyalogság:*

Cs. kir. 57. gyalogezred III. zászlóalj ²⁸	800 ember
11. honvédszászlóalj	900 „
4. honvédszászlóalj	400 „
1. székelyzászlóalj	1000 „
55. honvédszászlóalj	800 „
72. honvédszászlóalj	800 „
Szatmári önkéntesek ²⁹	260 „
51. honvédszászlóalj 4 százada	400 „
Aradi mozgó nemzetőrség	200 „
4. székelyzászlóalj	2000 „

Mindössze: 9760 ember

b) *Lovasság:*

Cs. kir. 6. huszárezred 2 százada	500 lovas
Cs. kir. 8. huszárezred 2 százada	500 „
Cs. kir. 10. huszárezred 1 százada	120 „
15. („Mátyás“) huszárezred 4 százada	400 „
Bihari lovas nemzetőrség 2 százada	500 „

Mindössze: 1420 lovas

c) *Tűzérség:*

50—56 ágyú
és 6 „ —

Mindössze: 40—42 ágyú. (?)

Ebben az összeállításban nemcsak az a hiba, hogy olyan csapatokat is felsorol, amelyek már csak a medgyesi ütközet után csatlakoztak Bemhez, hanem az is, hogy a közölt számok

²⁷ *I. m.* 222. és k. ll.

²⁸ Az ú. n. „Máriássy-zászlóalj“, később 74. honvéd zászlóalj.

²⁹ A későbbi 88. honvédszászlóalj.

nem pontosak. Egy-két kivétellel százra vannak kikerekítve, ami pedig a valódi végösszegben jókora eltérést okozhat, aszerint, hogy a kikerekítés felfelé avagy lefelé történt. Hamis az a szám is, amelyet a gyalogság együttes állománya-ként feltüntet. Ez ugyanis 9760 fő lett volna; de ha az egyes tételeket összeadjuk, csak 7560 lesz az eredmény, vagyis a különbség 2200 fő. Itt tehát sajtóhibával, vagy valami vastag számadási hibával van dolgunk, avagy téves az egyes csapat-testek feltüntetett állománya; de az is lehet, hogy egyik-másik csapatot teljesen kimaradt a táblázatból. Bármelyik hiba áll is fenn, nagy baj, mert megingatja az egész összeállítás hitelét. A tűzérés kimutatása is érthetetlen (40—42 ágyú), holott a helyes összeadás eredménye: 36—42.

A Segesváron összevont csapatokról van ugyan okleveles kútfőnk is: az erdélyi hadsereg parancskönyvének³⁰ 1849 március 5-e és 9-e közé eső része, de ez se összefoglaló hadrend alakjában, hanem csak esetről-esetre nevezi meg az ott megszállott csapattesteket. Ha ezeket a szétszórt adatokat összeállítjuk, ezt az eredményt kapjuk:

a) *Gyalogság:*

Cs. kir. 57. gyalogezr. III. zászlóalja (Jeszenszky János őrnagy).

Cs. kir. 14. (1. székely) határőr gyalogezred II. és III. zászlóalja

11. honvédzászlóalj (Inczédy Samu alezr.)

24. honvédzászlóalj (Csepy őrnagy).

31. honvédzászlóalj (Puhl Ignác őrnagy).

72. honvédzászlóalj.

Lengyel gyaloglegio (Zarzycki Dénes őrnagy).

Szatmári önkéntesek.

Aradi mozgó csapat.³¹

b) *Lovasság:*

Cs. kir. 6. („Württemberg“)

Cs. kir. 10. („Vilmos“)

15. („Mátyás“)

} huszárezred egyes részei

Hiányzik tehát — a tűzérésen kívül — a Czetznél megtalálható 4. és 55. honvédzászlóalj,³² továbbá a 8. huszárez-

³⁰ Kiadta Nagy Sándor: Háromszék önvédelmi harca. Okmánytár. XXX—XXXIV. l.

³¹ Nemzetőrség.

³² Más forrásból is tudjuk, hogy az 55. honvédzászlóalj valóban részt vett Nagy Szeben elfoglalásában. (Jakab Elek: Szabadságharcunk történetéhez. 487. l.)

red két százada; de viszont felsorolja a Czetz összeállításából hiányzó 24. honvédszászlóalját, a 14. határőr-gyalogezred II. és III. zászlóalját, valamint a lengyel gyaloglegiót is. Lehet, sőt valószínű, hogy ezek már csak Segesvárott csatlakoztak Bemhez.

Mint látjuk, nem lehet a március 5-e és 8-a között összevont magyar sereg teljes és megbízható hadrendét összeróni; állományát pedig éppen nem tudjuk meghatározni. Legtöbb hadtörténetíró 9000 főre és 24 ágyúra becsüli.³³

III.

Nagyszében bevétele a legszorosabban összefügg Puchner medgyes-segesvári támadásával. Segesvárnál fordult meg a sors kereke s ez a fordulat juttatta Bem kezébe a helyzet kulcsát. Meg kell tehát ismerkednünk ezzel a stratégiai megkezdéssel, mert ennek előrebocsátása nélkül, a belőle kisarjadt további eseményeket se tudjuk kellően megérteni.

Puchner, mint azt március 10-én az őt Nagyszébenben helyettesítő Pfersmann altábornagynak írta, mindenáron el akarta Segesvárt foglalni, még pedig legbajosabban védelmezhető oldaláról, amerről a támadásnak feltétlenül sikerülnie kellett volna.³⁴

Idevágó rendelkezése így szólott:³⁵

A hadtest zöme március 6-án Medgyesről Riomfalvára, 7-én Szentágotára, 8-án pedig Hégenbe és Apoldra vonul s innen támadja meg a Segesváron álló magyar sereget.

Báró Heydte őrnagy portyázókiülönítménye³⁶ március 6-án Bereshalomról Váldhídra megy; 7-én Erzsébetvároson és Holdvilágon át, a segesvári úton nyomul előre, hogy a Dá-

³³ Például *Pataky*: Bem in Siebenbürgen, 53. l.

Heydte: i. m. 296. l.

Rónai-Horváth: Az újabkori hadviselés története, 431. l. és Magyar Hadikronika, II. 521. l.

Geschichte des k. u. k. Inf. Regits. 62. (238. l.)

Az oroszok értesülése szerint Bemnek, a nagyszébeni ütközetben, 12.000 embere és 26 ágyúja volt. (*Correspondence relative to the affairs of Hungary, 1847—1849.* 174. l.)

³⁴ *Puchner Pfersmannak*: Segesvár, 1849 márc. 10. (*Kriegs-Archiv* Wien: Präs. Acten des G. C. Hermannstadt, 1849. Fasc. II. Irregistr.) Lásd: I. függelék.

„Puchner hegte nicht den geringsten Zweifel, dass das Ende des Kampfes gekommen sei. Bem werde — so glaubte er — in Schässburg nothwendig eingeschlossen und aufgerieben werden.“ (*Schiller: Die Revolution von 1848/49. — Hundert Jahre sächsischer Kämpfe.* 152. l.)

³⁵ *Heydte*: i. m. 290. 291. l.

³⁶ Az 51. gyalogezred kombinált zászlóalja, a 17. határőr-gyalogezred 2 százada, az 5. dragonyosezred 1½ százada, végül 5 század segesvári nemzetőr. (*U. o.*)

Bem

Gyalóky Lajos egykorú rajza.

nosnál álló magyar előőrsöket a támadás valódi irányáról megtéve. Március 7-ről 8-ra virradóban pedig Besére vonul, hogy Segesvár megtámadása közben a hadtest balszárnyát oltalmazza.

Gróf Alberti százados, a 5. könnyű lovasezred $1\frac{1}{2}$ századával, Medgyesről kiindulva, a Nagy-Küküllő jobbpartját deríti fel s összeköttetést keres Marosvásárhely felé, Malkowski altábornagy Bukovinából várt hadosztályával.

Medgyest a 62. gyalogezred három százada szállja meg.

Természetes, hogy minél gyorsabban hajtja végre Puchner ezt a megkerülő mozdulatot, annál kevésbbé szedheti magát össze a medgyesi harcban megtépázott magyar sereg s annál kevésbbé veheti magához a netalán távolabbról várt erősítő csapatokat. De az is bizonyos, hogy számolva a hegyen-völgyön át, gondozatlan rossz úton megjárandó 92 kilométer távolsággal: agyonhajszolt, kimerült haddal nem lett volna tanácsos Bemet megtámadni. Mint már hallottuk, a Malkowskira való várakozáson kívül, ez volt a főok, amely Puchner két nap vesztéglésre bírta s emiatt veszett kárba a Medgyesnél kivívott előny.

Az időjárás is a lehető legrosszabb volt; eső és olvadás, hóvihár és fagy váltogatták egymást minduntalan. A tegnap még eléggé járható út mára sűrű habarékká változott, amelyben csak keserves kínlódással tudott előbbrevergődni ember, ló, szekér egyaránt. Hiszen a visszavonuló magyarok ágyúi is a medgyes-segesvári *országút* sarába ragadtak s csak az üldözők lanyhaságának tudható be, hogy az osztrákok kezébe nem jutottak.³⁷ Elképzelhető tehát, hogy a sűrűbb forgalom irányától félreeső, kellően meg nem alapozott mellékúton még nagyobb akadályok tornvosultak az osztrák hadtest továbbjutása elé. A rosszul táplált, elcsigázott hámoslovak csakhamar ki is dültek, úgy hogy 6 pár ökörrrel kellett egy-egy ágyút a sárból kihúzatni.³⁸

Puchner mindamellett baj nélkül elérte 7-én Szentágotát³⁹ s onnan, a Hortobágy völgyén, valamivel könnyebben haladhatott legalább is Hégenig, ahol a Hortobágy és a Nagy-Küküllő vízválasztójára kellett kapaszkodnia, hogy Apoldra juthasson.

³⁷ *Heydte*: i. m. 289. l.

³⁸ *Kalliánij* tábornok leírása. (*Kriegs-Archiv* Wien: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenbürgen, 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 40.)

Heydte: i. m. 303. l.

Czetz (i. m. 258. l.) március 8-ára teszi a dánosi tüntetést. Ez azonban Puchner rendelkezésével ellenkezik. Nagy hiba, hogy — nemcsak itt, hanem más helyen is — csupán emlékezetből közli a dátumokat.

³⁹ Riomfalva—Szentágota: 25 kilométer.

Ugyancsak 7-én délután Holdvilágon át Dános elé érkezett Heydte portyázó különítménye; Alberti százados hírszerző különítménye pedig, a magyar előőrsökkel egy magasságban, a Nagy-Küküllő túlsó (jobb) partján állapodott meg.⁴⁰

Heydte megjelenése valóban felriasztotta a segesvári magyar sereget, de harcra nem került a sor, mert az ellenség éjfélkor elvonult s csupán otthagytott tábornúzei világítottak az éjtszakában, míg végre hajnal felé azok is kialudtak.⁴¹

Láttuk: Maroičič terve az volt, hogy Heydte különítménye — támadást színelve — kicsalja Bemét a Dános és Segesvár közötti állásba, mire a hadtest a magyarok hátamögött elfoglalja Segesvárt.

Ámde, hogy ez sikerülhessen, a dánosi tüntetésnek a rossz útak okozta késés miatt nem 7-én, hanem 8-án kellett volna történnie, de még mielőtt Bem hírt kaphatott az osztrák hadtest közeledéséről, Ha a magyarok délfelé nem küldenek felderítőket, akkor talán megtörténhetik, hogy Puchner észrevétlenül a hátuk mögé kerül. Ilyen vigyázatlanságot azonban a szemfüles Bem se akkor, se máskor nem követett el.

Maroičič — mint a közölt intézkedésből kiviláglott — kétfelé, tudniillik Dánosnál és Besénél is, alkalmazni akarta Heydte különítményét, amely — mint az ilyenkor lenni szokott — se itt, se ott, nem érvényesülhetett; annál is kevésbbé, mert nem kapott újabb parancsot, amelynek alapján a tüntető támadást 8-ára halaszthatta volna.

Bem március 8-án már tisztán látta a helyzetet, amelyből az tűnt ki, hogy az osztrákok nem fognak nagyobb erővel támadni Medgyes felől. A kapott jelentések tudniillik arról is beszámoltak, hogy Puchner hadtestének zöme nem nyugat, hanem dél felől közeledik.⁴²

Ezen a napon ugyanis az osztrák hadtest élén haladó Van der Null-dandár Apoldra, a másik két dandár pedig Hégenbe érkezett. A hadtest közelebbi része tehát 15¹/₂, a távolabbi pedig 22 kilométernyire volt Bemtől, aki ekkor határozta magát arra a merész hadműveletre, hogy *otthagypa Segesvárt, Medgyesen és Szelindeken át gyorsan megtámadja és elfoglalja Nagyszebent*, még mielőtt Puchner beavatkozhatnék.

A siker elsősorban attól függött, hogy milyen gyorsan halad a magyar sereg, nyomában jár-e közvetlenül az ellenség s hogy mennyi időbe kerül Nagyszeben elfoglalása?

⁴⁰ *Heydte*: i. m. 293. l.

⁴¹ *Szigethy*: Adatok a 11. honv. zászlóalj történetéhez, 77. l.

⁴² *Heydte*: i. m. 300. l.

Bem. március 8-án kelt napiparancsában másnap reggelre tűzte ki az indulást.⁴³

Heydte azt írja,⁴⁴ hogy Maroičič őrnagy még március 8-ról 9-re virradóban el akart volna Hégenből és Apoldról indulni, hogy 9-én délelőtt megkezdhesse a támadást. Amde Puchner — hihetőleg a csapatok kimerültsége, továbbá az ellátás csődje miatt — nem járult hozzá. A Hégenből való indulás tehát 9-én reggelre maradt, ugyanakkorra, amikor Bem útrakelt Segesvárról.

A Van der Null-dandár déltájban indult el Apoldról, ahol a másik két dandár közeledésére várt s emiatt csak a késő délutáni órákban, már alkonyat felé, jutott Segesvár közelébe s az ottmaradt magyar csapatokkal néhány lövést váltott. A dandár vezérkari tisztje — a szem- és fültanu Schmid főhadnagy — írja, hogy Van der Null ezredes Segesvár azonnali megszállására akarta bírni a hadtest vezérkari főnökét. Ez azonban — talán mert Puchner is visszatartotta — húzódozott s így a dandár csak esti 9 órakor kapta a parancsot, hogy nyomuljon be a városba, amelyet a kapott hírek szerint is, már reggel elhagytak a magyarok.⁴⁵

Puchner, a Stutterheim-dandárral, már csak 10-én éjjel 2 órakor,⁴⁶ az Uracca-dandár, a lovassággal együtt, hajnali 4 órakor vonult be Segesvárra, amelynek kicsiny őrsége Székelykeresztúr felé húzódozott vissza.⁴⁷

Fontos tudnunk, hogy hogyan ítélték meg az osztrák táborban a helyzetet? Heydte azt állítja, hogy amikor Segesvár kiürítésének híre eljutott hozzájuk, az az általános felfogás alakult ki, hogy Bem rajtaütéssel próbálja Nagyszebent elfoglalni.⁴⁸ Ezzel szemben *Puchnernek március 10-én délelőtt még az volt a véleménye, hogy Bem Kolozsvár vagy Marosvásárhely felé vonult el.*⁴⁹ De ugyancsak március 10-én dél-

⁴³ Minden csapatok magukat két napi élelemmel s a lovasság ló-táppal is még ma lássák el, s úgy álljanak készen, hogy holnap az indulási jelre azonnal útra készen elindulhassanak.... Helybeli állomásba marad a torontáli 72. zászlóaljából két század, 1-ső székely ezred 2-ik zászlóaljától egy, 3-ik zászlóaljából egy század; ezen kívül az udvarhelyi Mátyás husz. század és az itteni vaságyúk (2 db), mely csapat a helybeli térparancsnok alezredes Szilágyi parancsnoksága alá jön.“ (Bem napiparancsa: Segesvár, 1849 márc. 8. — *Nagy Sándor*: i. m. Okmánytár XXXIV.)

Szigethy: i. m. 77. 78. l.

Czetz (i. m. 259. l.) délelőtt 11 órára teszi az indulás idejét.

⁴⁴ *I. m.* 295. l.

⁴⁵ *Kriegs-Archiv* Wien: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenbürgen, 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 44.

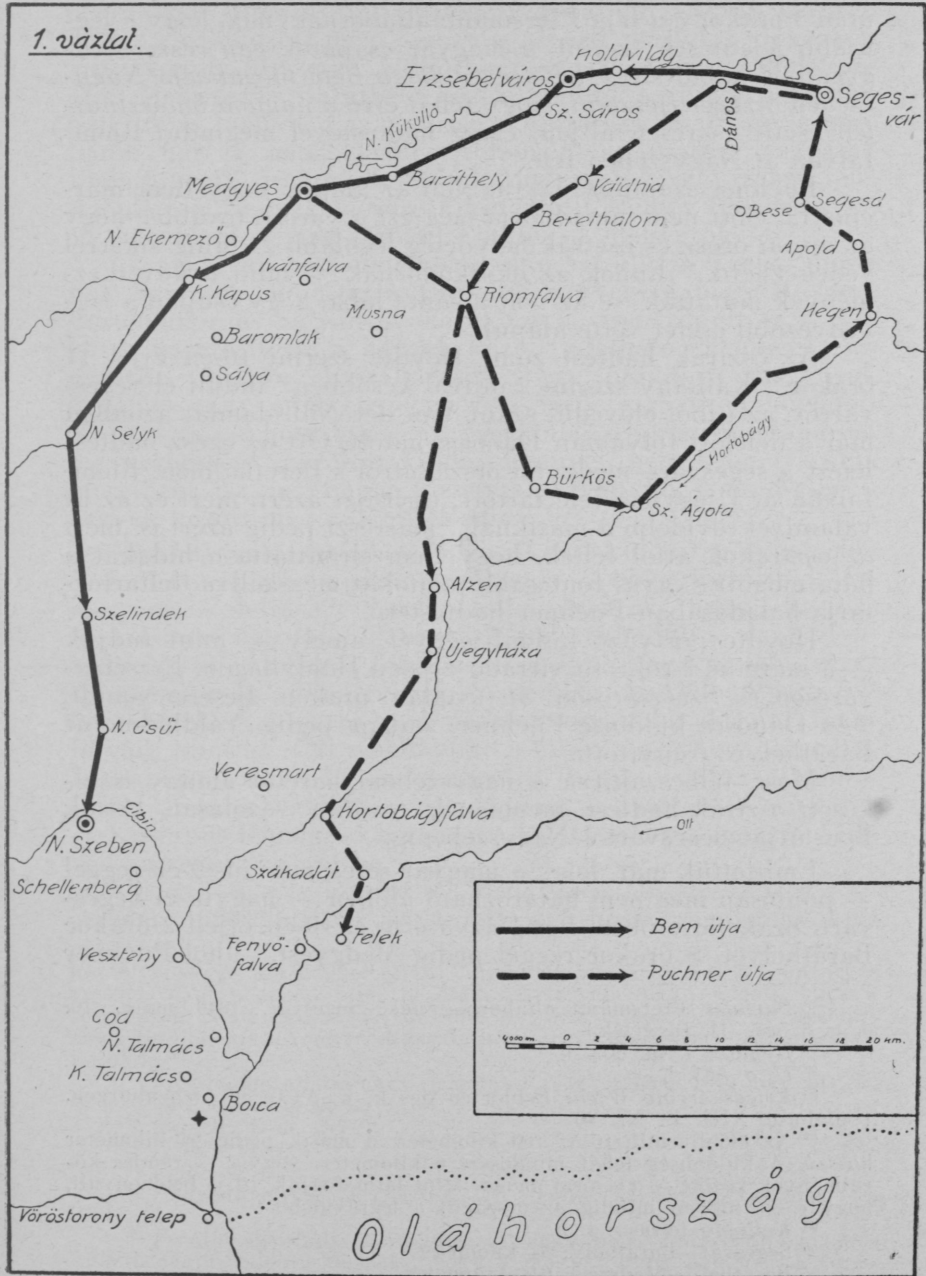
⁴⁶ *Puchner* Pfersmann altábornagynak: Segesvár, 1849 márc. 10. (I. függelék.)

⁴⁷ *Heydte*: i. m. 300. l.

⁴⁸ *I. m.* 301. l.

⁴⁹ I. függelék.

1. vázlat.

után 5 órakor azt írja Pfersmann altábornagynak, hogy a legújabb jelentések szerint, a magyar csapatok *egy része Medgyes felé halad s így lehetséges, hogy Bem megakarja Nagyszében őrségét ijeszteni*. Hogy tehát erre a *nagyon valószínű*len esetre is résen álljon, egész hadtestével megindul Riomfalván át Nagyszében felé.⁵⁰

Puchner számításának az volt az alapja, hogy Bem március 12. előtt nem támadhatja meg ezt a várost, továbbá, hogy az ottani orosz és osztrák helyőrség legalább 24 óráig sikerrel védekezhetik.⁵¹ Ennek az okoskodásnak — mint a következők mutatták — az volt a sánta lába, hogy csupán a legkedvezőbb esetet vette alapul.

Az osztrák hadtest zöme Heydte szerint 10-én éjjel 11 órakor,⁵² Kalliány szerint 2 órával később⁵³ indult el Segesvárról; az újból elővédül szánt Van der Nüll-dandár azonban már a délelőtti folyamán Dánosig hatolt. Ott az egész hadtest letért a segesvár—medgyesi országútról s Berethalmon, Riomfalván át Ujegyház felé tartott; egyrészt azért, mert ez az út valamivel rövidebb a másíknál,⁵⁴ másrészt pedig azért is, mert az osztrákok attól féltek, hogy Bem elronttatta a hidakat a háta mögött s egyes fontosabb pontokat megszállva, feltartóztatja haladásában Puchner hadtestét.⁵⁵

Heydte portyázó különítményét, amely — mint tudjuk — a március 7-ről 8-ra virradó éjjelen Holdvilágon, Erzsébetvároson és Szászsároson át, úttalan úton Besére vonult, 9-én Dánosra küldötte Puchner, onnan pedig Váldhídon át Baráthelyre irányította.

Most, félbeszakítva a nagyszébeni harctól amúgy is elkésett osztrák hadtest menetének további vázolását, lássuk Bem útját Segesvártól Nagyszébenig.

Említettük már, hogy a magyar sereg március 9-én reggel — pontosan meg nem határozható időben — hagyta el Segesvárt. Szakadó esőben, bőrig ázva érte el 10-én éjjeli 2 órakor Baráthelyet, 8 órakor reggel pedig Medgyest,⁵⁶ ahol Puchner

⁵⁰ Puchner Pfersmann altábornagynak: Segesvár, 1849 márc. 10. d. u. 5 óra. (II. függelék.)

⁵¹ Heydte: i. m. 502. l.

⁵² U. o. 505. l.

⁵³ *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenbürgen, 1849 Fasc. XIII. B. Nr. 40.

⁵⁴ Az előbb említett út 100 kilométer, a másik pedig 94 kilométer hosszú. A különbség tehát mindössze 6 kilométer, vagyis — rendes körülmények között — 1½ órai menet. Mint látni fogjuk, itt is bebizonyult, hogy rossz időben mindig az országút a legrövidebb.

⁵⁵ Kalliány leírása: i. h.

⁵⁶ Segesvár—Baráthely: 54 kilométer.

Baráthely—Medgyes: 6½ kilométer.

Medgyesről Bem magához rendelte Báró Bánffy János alezredes Vámos-Gálfalván levő különítményét, amely 2½ zászlóaljából s a 16.

elvonulása után a 62. gyalogezred három százada maradt. Ehhez csatlakozott még 9-én este Alberti százados időközben visszavonult hírszerző különítménye is.⁵⁷ Az osztrákok előőrsei Medgyes és Baráthely között állottak s itt egy kis csetepatéjuk is támadt a magyarok előljáró hadával; de komolyabb harcra nem került a sor, mert az osztrák csapatok 10-én reggel 7 órakor elvonultak Medgyesről Nagyszeben felé. Azonban a Nagyekemezőre kikülönített Henter főhadnagyot, 30 emberével együtt foglyul ejtették a magyarok.⁵⁸

A medgyesi eset elmondása után azt állítja Czetz,⁵⁹ hogy Bem egy erős különítményt rendelt ki avégből, hogy Musnán, Baromlakon és Sályán át megelőzze a visszavonult osztrákokat s összefogdossa a hegyek között található ellenséges csapatokat. Medgyes osztrák őrsége, egy órával a magyarok érkezése előtt, a Nagyszeben felé vivő országúton húzódott el; ezt tehát ekkora kitérővel, feneketlen úton, mindahárom fegyvernemből összerótt különítménnyel, nem lehetett volna megelőzni. Az meg éppen bizonytalan volt, hogy akad-e ott a hegyek között még valami elfognivaló?

Sokkal valószínűbben hangzik a különítményhez beosztott 11. zászlóalj parancsnokának — Szigethy Miklós őrnagynak — leírása,⁶⁰ amelyben azt olvassuk, hogy ők már 9-én délben, egy falunál, elváltak a derékhadtól s „csúf, zivartáros havazó időben a felengedett úton nagy sárban, egész éji menet után“ 10-én reggel Musnára értek. Délben újra felkerekedtek s „még rosszabb úton s nagyobb sárban“ Ivánfalváig jutottak. Ott megháltak⁶¹ s 11-én reggel továbbmenve, Kiskapusnál értek ki az országútra. Irányuk tehát *alkalmasint*: Dános — Váldhíd — Berethalom — Musna — Ivánfalva — Kiskapus lehetett; vagyis ez a különítmény a mozgó oldalvéd szerepét töltötte be.⁶²

Bem — Czetz szerint — Medgyesen hagyta Perczy alvezredet 1500 emberrel és 4 ágyúval, hogy a továbbvonult

huszárezred egy századából állott, 7 ágyúval, 3 tarackkal és 2 röppentyűvetővel. Bánffy asnap éjjel 10 órakor kelt válaszában jelenti, hogy a rossz útak miatt csak 15-án délelőtt 10 óra tájban érhet a különítmény Szelindekre. (*Nemzeti Múzeum* levéltára: Törzsanyag. 1849 márciusi iratok.)

⁵⁷ *Pfersmann* altábornagy jelentése: Nagyszeben. 1849 március 11. d. u. 5 óra. (III. függelék.)

⁵⁸ *Heydte*: i. m. 295. l.

⁵⁹ *I. m.* 259. l.

⁶⁰ *I. m.* 78. l.

⁶¹ Honvédnyelven: „éjjeleztek“. (A német „nächtigten“ szolgálai fordítása.)

⁶² *Heydte* úgy tudja (i. m. 296. l.), hogy Bem Medgyesről egy erős különítményt küldött Musnára, hogy a magyar sereg balszárnyát oltalmazza, *azután pedig Nagyszebent megkerülje*. Ez az utóbbi feltevés — természetesen — nem helytálló.

magyar sereg hátát fedezze.⁶³ A derékhad 2 órai pihenő után megindult s 11-én éjjel 1 órakor Nagy Selykre érkezett. Onnan, öt órai pihenés után útrakelve, Szelindeknél egy kozákcsapatra bukkant, amelyet szétugrasztott.⁶⁴ Délben indult el a sereg Szelindekről s délután 4 órakor bontakozott ki Nagycsűrből az Öreghegy (Alter-Berg) mögött, amely ezt a falut Nagyszebentől elválasztja.⁶⁵

IV.

1849-ben Nagyszeben volt a császáriak szempontjából Erdély legfontosabb városa. Itt székelte a főhadparancsnokság (General-Commando) s ez volt az erdélyi cs. kir. hadtest legfőbb felszerelő állomása, ahol nagyon sok ruha, fegyver és lövészer, valamint mindenféle más hadianyag volt felhalmozva. A szászoklakta Királyföld embert is bőven adott a háborúhoz s így ez a vidék tulajdonképpen az erdélyi osztrák hadtest hadműveleti alapja is volt. Fontosságát, a most szóbanforgó események során, az a körülmény is fokozta, hogy Windisch-Graetz — mint hallottuk — már februárius elején felhatalmazta Puchnert, hogy hadtestének teljes romlását elkerülendő, szükség esetén Oláhországba vonulhasson vissza. A Vöröstoronyi-szoros — a legkönnyebben járható összeköttetés Erdély és Oláhország között — Nagyszeben alatt nyílik; ennek a városnak elvesztése tehát ezt az utat is elvágja s az országból netalán kifelé tartó osztrák hadtestet nagy kitérés-sel, a Töröcsvári-, vagy Tömösi-szoros felé kényszeríti.

Puchner március 10-én, a délutáni órákban, már maga is gondolt arra — bár nem nagyon hitte —, hogy Bem Nagyszebenre veti magát. Ennélfogva ő is arra fordult, abban bízva, hogy a védelemre kellően berendezett és jól fel is szerelt város, nem fogja a felmentő osztrák hadtest megérkezése előtt megadni magát.

Nagyszeben mindig „kulcsos város“ volt. Tornyokkal váltakozó magas és erős falak fogták körül s azonfelül I. Lipót király 1702-ben elrendelte egy öt bástyázott homlokzatból álló

⁶³ *I. m.* 240. l. — Alig hihető, hogy Bem állítólag 9000 főnyi hadából másfélezeret hagvott volna Medgyesen, bárha — többek között — *Jakab Elek* is ezt állítja. (Szabadságharcunk történetéhez: 485. l.)

Pataky (Bem in Siebenbürgen: 52. l.), *Rónai-Horváth* (Az újabbkori hadviselés története: 451. l. és Magyar Hadikronika: II. 521. l.), továbbá a cs. és kir. 62. gyalogezred története (258. l.), 5000 főről tud, ami már éppen képtelenül nagy szám. Legközelebb *Heydte* járhat a valósághoz, akinek adatai szerint (*I. m.* 296. l.) csak 5 gyalog-, ½ lovas-század és 4 ágyú maradt Medgyesen.

⁶⁴ *Czetz*: i. m. 240. l.

⁶⁵ *Bem* jelentése: *Honvéd*, 1849 évf. 71. sz.

citadella felépítését is. A munka még abban az évben megkezdődött, de csakhamar abba is maradt. 1777-ben már csak nyomai voltak ennek a csupán földből épült erősségnek. Idők folyamán a város körfalainak egy részét is lebontották s csak 1848 november havában láttak a helyreállításához és kiegészítéshez, hogy Nagyszebenből egy úgynevezett „place du moment” váljék.⁶⁶

A körfalak a város délkeleti oldalán hiányoztak. Ezeket tehát ideiglenes jellegű erődítményekkel — föld- és cölöpgáttal — pótolták. A belváros egyik oldalán folyó Cibin, a főárkot is helyettesítette. A külvárosokat földművekkel vették körül s környéküket — ahol lehetett — a folyó felduzzasztott vizével árasztották el. A városnak a védőművek felé vivő mindenik utcáját cölöpgáttal vagy torlasszal zárták el. Ágyúk felállítására rendezték be a körfalakat, védőfolyosókat építettek rájuk s lövőréseket vágtak beléjük.⁶⁷

A város sikeres védelmére tehát látszólag minden megtörtént s így Puchner nem alaptalanul bízhatott benne, hogy Bem 24 óránál rövidebb idő alatt nem fogja Nagyszebent a hatalmába keríthetni.

Állapítsuk most már meg, hogy mekkora volt az a fegyveres erő, amely ezt a várost Bem támadása ellenében oltalmazta; ezt annyival is inkább meg kell tennünk, mert erről is nagyon különböző és jórészt helyt nem álló adatokat olvashatunk.⁶⁸

⁶⁶ *Blasek—Rieger*: Beiträge zur Geschichte der k. u. k. Genie-Waffe. I. Th. 2. Abschn. 497. és 715. l.

⁶⁷ *Czetz*: i. m. 153. 154.

Röstle József 16. sz. (1. oláh-) határőr-nyolcezerredbeli százados leírása: Skizze des Siebenbürgischen Revolutions-Feldzuges vom Jahre 1848/49. (*Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 78. Kézirat: csak 1849 márc. 21-ig terjed.)

⁶⁸ Csak néhány adatot közlünk, állításunk igazolásául:

Bemnek a nagyszebeni ütközetről szóló tudósítása 4600 oroszról és 2000 osztrákról szól. (*Honvéd*: 1849. évf. 71. sz. Kolozsvár, 1849 március 21.)

Gelich (i. m. III. 62. l.) szerint, Skariatín különítménye 4000 főből állott.

Pataky (i. m. 50. l.) úgy tudja, hogy Nagyszebenben és Brassóban mindössze 15.000 orosz volt.

Gracza (Az 1848/49. magyar szabadságharc története: V. 1584. l.), Skariatinnak 4000 emberéről és 17 ágyújáról szól.

Rónai-Horváth (Magyar Hadikronika: II. 521. l.) 5000, másik művében (Az újabkori hadviselés története: 451. l.) 15.000 orosz szerepelt Nagyszebenél.

Fajna szerint (Had-történelem: 153. l.), Skariatinnak 10.000 embere és 60 (!) ágyúja volt.

A legkisebb, de szintén nem helyes számot *Heydte* közli, aki a nagyszebeni orosz különítményt mindössze 1960 gyalogosra, 120 kozákra és 6 ágyúra teszi. (I. m. 250. l.) Ilyen kicsiny csak februárius első napjaiban volt. (*Deutsch*: Geschichte der Siebenbürger Sachsen. III. 267. l.)

Már másutt is említettük, hogy a Brassóba és Nagyszébenbe bevonult orosz csapatok eleinte nagyon gyöngék voltak s csak későbbben szaporodtak valamennyire, úgy hogy februárius utolsó napjaitól kezdve, a két városban mindössze 10.000 orosz tanyázott.⁶⁹

A nagyszébeni különítmény élén Skariatín György ezredes állott, aki — mint tudjuk — később tábornok s az V. hadtest vezérkari főnöke lett és Segesvárnál esett el, 1849 július 31-én.

Csapatainak összetétele, mint az az 1849 április 1-én közzétett hivatalos tudósításból látható, ez volt:

Modlini gyalogezredből	3	század
Lublíni vadászezredből	6	„
Zamosci vadászezredből	4	„
Kozák	2½	„
7. sz. könnyű ütegből	—	4 ágyú
8. sz. könnyű ütegből	—	4 „

Mindössze tehát 13 gyalog-, 2½ kozákszázad és 8 ágyú, vagyis körülbelül 5100 fő.⁷⁰

Ehhez járultak még a cs. kir. 51. gyalogezred tartalékszázadai, továbbá az erdélyi gyalogezredek ujoncai (köztük a 51. gyalogezred két s a 16. [1. oláh] határőrgyalogezred egy százada), végül a 62. gyalogezred Medgyesről visszavonult három százada és Alberti százados 1½ könnyű lovasszázada. Mindössze közel 3000, az oroszokkal együtt valami 6000 fő, beleszámítva a város védelmére összevont, jól felszerelt szász nemzetőrség két zászlóalját is.⁷¹

Azt, hogy az osztrák csapatoknak mekkora része volt fegyverfogható, megbízható adatok hiányában nem mondhatjuk meg. Pfersman altábornagynak az *ütközet alatt* kelt jelentése így szól: „Die gestern hier eingetroffene Escadron des Rittmeisters Alberti zu welcher noch 50 bis 40 Mann Székler Hussaren eingereiht worden sind, dann ein aus allen hier befindlichen Truppenabtheilungen zusammengesetztes Baon unter dem Commando des Majors Nipp, sind im

⁶⁹ Az 1849 febr. 26-i minisztertanács jegyzőkönyve. (*Staats-Archiv Wien*: Kab. Z. 772. Min. Z. 584/49.)

Fontblanque belgrádi angol főconsul jelentése: 1849 febr. 26. (*Correspondence relative to the affairs of Hungary*, 1847—1849: 165. l.)
Anul 1848 in Principatele Române: VI. 152. l.

⁷⁰ *Correspondence relative to the affairs of Hungary*, 1847—1849. 174. l.

⁷¹ *Rástle* százados leírása (l. h.)

Névtelen tudósító Reichetzer alezredesnek. (*Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 72.)

Semmiképpen sem fogadhatjuk el a cs. és kir. 62. gyalogezred történetének azt az állítását, hogy Nagyszében orosz és osztrák helyőrsége együttvéve is csak 3060 főre rugott volna. (258. l.)

Retranchement aufgestellt, und bleiben unter Befehl des Hr. GM. Baron Jovich die Reserve für die russischen Truppen. und sind dem Obersten Skariatin zur Disposition gestellt.⁷² Ez volt tehát a cs. kir. csapatok valóban fegyverfogható részede állományát ennek se tudjuk. Heydte nem egészen megbízható állítása szerint, csupán az 51. gyalogezred 700 embere vett volna aktív részt a nagyszebeni harcban.⁷³

* *

*

A március 11-i ütközet színhelye három, egymástól különböző részre oszlik. Az első a Nagycsűr melletti Öreghegy (Alter Berg) és közvetlen környéke; a másik az Öreghegy és Nagyszeben közé eső kis síkság; végül a harmadik maga a város.

Nagycsűr a Krumbach völgyében épült.⁷⁴ Déli oldalán több mint 100 méterrel emelkedik a falu fölé az Öreghegy, amelynek Nagyszeben felé forduló lejtőjét szőlők borították. Többi része kopár volt. A déli lábánál elterülő, kisebb füzesekkel tarkázott s nagyobbára legelőül szolgáló síkságot több vízéren kívül, minden irányban lecsapoló árkok szelték át, amelyek különösen a lovasság és a tüzérség gyors mozgását gátolták.⁷⁵ A város erődítményeiről már előbb szoltottunk.

V.

Március 10-én délután hozták a Medgyesről visszavonult osztrák csapatok a riasztó hírt Bem közeledéséről.

Erre Skariatin, még aznap délután 5 órakor, egy-egy zászlóalj és két-két ágyút Szelindekre és Vizaknára indított, nem lévén bizonyos a támadás irányában. Egyszermind magához rendelte Nagytalmácsra beszállásolt csapatait, amelyek az éj folyamán meg is érkeztek.⁷⁶

A Szelindekre küldött orosz zászlóalj 11-én harc nélkül tért ki a magyarok elől s a vizaknai zászlóaljjal együtt Nagyszeben felé húzódott vissza. Skariatin most már maga is kivonult többi csapataival az Öreghegy alá, de — talán mert

⁷² III. függelék.

⁷³ I. m. 297. l.

⁷⁴ Részletes katonai térkép: Zone 22. Col XXX.

⁷⁵ Czetz: i. m. 154. l.

Heydte: i. m. 222. l.

⁷⁶ Pfersmann altábornagy jelentése: Nagyszeben, 1849 márc. 11. d. u. 5 óra. (III. függelék.)

Nem felel meg tehát a valóságnak, hogy a lublini vadászrezd két százada, 1½ század kozákkal együtt, Nagytalmácsra maradt volna az ütközet alatt. (*Correspondence relative to the affairs of Hungary*, 1847—1849. 174. l.)

megkésett — a hegy tövében állapodott meg velük, ahelyett, hogy a tetőt is megszállotta volna. Csupán egy csatárlánc hatolt fel a lejtőre, a szőlők közé: a gyalogság zöme azonban jobb szárnyával a hegy tövére támaszkodva, a Nagycsűrre menő országút keleti oldalán helyezkedett el.⁷⁷ A tűzéréség az országút közelében vonult fel;⁷⁸ íőle balra — a Krumbach mellett — a kozákok állottak.

A második harcrendet a Pfersmann jelentésében már említett kombinált osztrák zászlóalj alkotta, amellyel azonban nem Nipp őrnagy, hanem Gróf Heusenstamm százados vonult ki.⁷⁹

A többi osztrák csapat — a szász nemzetőrséggel együtt — a városban maradt, amelynek védelmére, Pfersmann állítása szerint, minden intézkedés megtörtént.⁸⁰ A nemzetőrséget a város főterén egyesítették s a várágyúkat kezelő legénységgel látták el. A raktárakban őrzött lövészeret, minden eshetőségre számítva, a lövészeres kordékra rakták, a hadipénztárt pedig a Vöröstoronyi-szorosba indították.⁸¹

Pfersmann, az ütközet alatt írott jelentésében mindamellet nem tagadja, hogy Nagyszeben helyzete bizony válságos és hogy a város nem sokáig fog Bem egyesült hadának ellenállhatni. Sürgős segítséget kér tehát.⁸²

Délutáni 4 óra volt, amidőn Bem gyalogsága Nagycsűrből az Öreghegy tetejére jutva, megpillantotta a csatarendbe állított ellenséget.⁸³

A tűzéréség is csakhamar felvonult s az országút irányá-

⁷⁷ Czetz: i. m. 240. és k. l.

Heydte: i. m. 299. l.

Maendl: Geschichte des k. u. k. Inf. Regiments No. 51. II. 577. l.

⁷⁸ Itt meg kell említenünk, hogy Pfersmann a magyaroktól Vízaknánál zsákmányolt lovasüteget (6 ágyút) Skariatin rendelkezésére bocsátotta. Lovakat is kerített hozzá, de ezeket az utolsó pillanatban más célra használták fel. (Rästle szds. leírása: i. h. és Heydte: i. h.)

⁷⁹ Heydte: i. h.

Maendl: i. h.

⁸⁰ III. függelék.

⁸¹ U. o.

⁸² U. o.

⁸³ Bem jelentése: i. h.

Czetz: i. h.

A Nagyszebenben tartózkodott *Effingham Grant* angol követségi titkár jelentése szerint, délután 4 órakor hallatszott az első ágyúszó. (*Correspondence relative to the affairs of Hungary, 1847—1849. 169. l.*)

Merőben téves Pfersmann második jelentésének az állítása, hogy Bem már 10-én délután megtámadta Nagycsűrnél az ott állott gyöngye orosz és osztrák csapatokat s másnap reggel megújította a harcot. (Pfersmann a hadügyminiszternek: Vöröstoronyi veszteglőház, 1849 márc. 12. — *Kriegs-Archiv Wien: Feldacten des k. k. Armee-Corps in Siebenbürgen. 1849. Fasc. III. Nr. 15.* — Lásd: IV. függelék.)

Jó iskolapéldája ez annak, hogy néha az egykorú hivatalos jelentéseket is milyen óvatosan kell kezelnünk.

A nagyszebeni ütközet színhelye.

(1 : 75,000)

ban lőtte az orosz üteget. Az utóbbtól balra állott kozákok megkísérelték ugyan, hogy megkerülék és megrohanják Bem tűzéréségét, de támadásuk már a kezdet kezdetén meghiusult. Az orosz gyalogság ellenben nyugodtan állotta a tüzet s egyelőre a szőlők között levő csatárlánca se hátrált meg.

Bem egyre több-több gyalogságot sűrített össze az ellen-

ség bal szárnya ellen s a „Pfaffenbrunn“ nevű magaslat (+ 517) lejtőjén előnyomulva szándékozott azt átkarolni.⁸⁴ Skariatín azonban észrevette, hogy mi készül s még mielőtt az átkarolás megtörténhetett volna, délután 5 órakor egy második — most már ki nem jelölhető — állásba húzódott vissza, az Öreghegy és Nagyszében közé.⁸⁵

Bem hada nyomban alászállott az Öreghegyről, mire újra megkezdődött az ágyúharc. De az oroszok, akiknek mindkét szárnyuk — mint mondani szokás — a levegőben lógott, nem sokáig maradhattak ebben az új állásban s már 6 órakor az elsáncolt külvárosba vonultak.⁸⁶

A kombinált osztrák zászlóalj, az első harcrend mögött végrehajtott néhány céltalan mozdulaton kívül, eddigelé mit se csinált. Most azonban az 51. gyalogezred 20. százada megszállotta a külváros keletre nyíló eltorlaszolt kapuját, a 19. század pedig, valamivel hátrább, tartaléku állott.⁸⁷

Körülbelül ugyanakkor, Kiss Sándor alezredes a Coburg-és Vilmos-huszárokkal megrohanta s hátrálásra is kényszerítette a visszavonulást fedező orosz üteget.⁸⁸

De a külváros védőműveinél újabb harcra került a dolog. Egy órai küzdelem után — esti 7 órakor — a magyar csapatok megszállták ugyan a szélső házakat, de támadásuk itt egyelőre el is fulladt. A honvédek kimerültek s a beállott vak sötétség minden tájékozódást meggátolt: Bethlen Gergely anynyira várt különítménye pedig, amely — mint már hallottuk — csak 11-én reggel ért Kiskapusra, még nem volt sehol. Hosszabb szünet állott be, amely Nagyszében védőibe és lakóiba újabb reményt öntött. Bemét azonban már-már arra indította, hogy másnap reggelre halassza a végső támadást, a város megrohanását.⁸⁹

Ekkor — az utolsó pillanatban — megjött Bethlen különítménye, amelyet Bem tüstént a magyar sereg balszárnyára irányított, azután pedig a külváros megrohanására útasított. Ámde itt csaknem végzetes kavarodás támadt. Ugyanis, a koromsötétségben ellenséget és jóbarátot nem lehetett egymástól megkülönböztetni s így történt, hogy a balszárny hátrábbmaradt csapatai vaktában belepuskáltak Bethlen előretört s ellenségnek hitt zászlóaljaiba. Szerencsére Kiss Sándor

⁸⁴ Czetz: i. m. 241. l.

Heydte: i. m. 297. l.

⁸⁵ Pfersmann 1. jelentése (III. függelék.)

Maendl szerint az állásváltoztatás 5 óra 50 perckor történt. (I. h.)

⁸⁶ Czetz: i. m. 242. l.

Heydte: i. h.

Maendl: i. h.

⁸⁷ Maendl: i. h.

⁸⁸ Czetz: i. h.

⁸⁹ U. o. 245. l.

huszáralezredes, aki felismerte az ebből származható veszedelmet, megszüntetvén az oktalan lövöldözést, valahogyan rendet és nyugalmat teremtett.

Időközben a külváros néhány háza is kigyúlladt a magyarok gránátjaitól. Így már jobban lehetett látni. Csak az volt a bökkenő, hogy a tűzfény a város védőinek is kedvezett, megvilágítván a támadókat.⁹⁰ De ez már nem állíthatta meg az újabb lendületre kapott rohamcsapatokat, amelyeknek élén a 11. honvédszászlóalj haladt. Hozzá csatlakozott a „Máriássy”-zászlóalj, egy (száma szerint ismeretlen) székelyzászlóalj, továbbá a debreceni vadászok egy része is.⁹¹

Kétízben is elakadt a támadás a védők puskatüzében, míg végre harmadszorra sikerült.⁹² Skariatint letett a további védelemről s a külvárost kiürítve, a felsővárosba hátrált. Ott a nagy kaszárnánál, a Vöröstorony felé vivő utca külső végén gyűjtötte össze csapatait, amelyekhez az osztrákok is csatlakoztak.

A szász nemzetőrség szétszlott s így *a városfalak védelmére nem is került a sor*. A magyarok, minden ellenállás nélkül, két kapun is betörhettek a belsővárosba, mire Skariatint Schellenbergre, majd rövid pihenő után Nagytalmácsra húzódott vissza. Nagyszében éjjeli 9 és 10 óra között már Bem kezében volt.⁹³

Hogyan csoportosította támadó csapatait Bem, az ütközet kezdetétől fogva eddig a sorsdöntő utolsó lökésig? Olyan kérdés, amelyre — bármennyire kívánatos volna is — még csak megközelítő választ se adhatunk. Az egyes zászlóaljak, lovas-századok és útegek álláspontja a harc mind a három fázisában merőben ismeretlen. Ez csak valami részletes és szabatos magyar harcijelentésből tűnhetnék ki. Ilyen azonban nincs. Bemnek az ütközetről szóló tudósítása⁹⁴ is olyan rövid, hogy abból az egyes részletekre nem tudunk következtetni. A szemtanu Czetz sokkal hosszabb, de csak emlékezetből összeállított, leírása is felületes.

⁹⁰ Czetz: i. m. 259. l.

Szigethy: i. m. 79. és k. l.

Heydte: i. m. 298. l.

Maendl: i. m. II. 578. l.

Geschichte des k. u. k. Inf. Regts. Nr. 62 : 258. l.

⁹¹ Szigethy: i. h.

⁹² Heydte: i. h.

Maendl: i. h.

⁹³ Pfersmann 2. jelentése szerint 9 órakor (IV. függelék). Ugyanezt az időt állapítja meg Kallyány tábornok is. (*Kriegs-Archiv Wien: Feldacten* des k. k. A. C. in Siebenbürgen. 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 40.)

Czetz 9 óra 50 perctet (i. m. 245. l.), Szigethy (i. h.) és Heydte (i. h.) 10 órát mond.

⁹⁴ I. h.

Feltevésekre, kombinációkba ezúttal se bocsátkozhatunk, mert nagyon könnyen ingoványos talajra tévedhetnénk. Gondosan leszűrt történelmi igazságok alapján — kellő óvatossággal — meg lehet ugyan egy-két feltevést is kockáztatni, de merőben hibás volna ennek az eljárásnak a fordítottja, ha tudniillik feltevésekből akarnánk történelmi igazságot kovácsolni.

Itt még a két fél veszteségét se tudjuk pontosan. Teljesen hihetetlen Bem tudósítása,⁹⁵ amelyből az tűnik ki, hogy a magyar sereg a több mint 5 órán át tartott harcban, mindössze 5 halottat és 35 sebesültet veszített volna. Más források 40 halottra és 98 sebesültra teszik a magyar veszteséget, ami bizonyára közelebb jár a valósághoz. Az oroszoknak — saját bevallásuk szerint — 99 halottjuk és 104 sebesültjük volt.⁹⁶ Colquhoun bukaresti angol főkonzul 97 orosz halotról, 150 sebesültről és 154 eltűntről tud.⁹⁷ Az osztrákok (alighanem csekély) vesztesége ismeretlen.

A zsákmány, amelyet a magyarok ejtettek, nagyon is számottevő volt. Különböző kútfők szerint 17—24 ágyú és nagyon sok puska jutott a kezükbe, úgy hogy Bem a magával hozott fegyvertelen zászlóaljkat is teljesen el tudta puskával látni. Ezenkívül nagymennyiségű lővőszert, ruhát és felszerelést találtak, amelyet a sietve visszavonuló védősereg már nem vihetett magával.

A siker fényes volt, de még korántse végleges. Teljessége attól függött, hogy a Segesvárról közeledő osztrák hadtest mikor és mennyire érezte a hatását. Nem szorul ugyanis bővebb bizonyítgatásra, hogy Bemnek föltétlenül gondolnia kellett Puchner beavatkozására, sőt — hadműveleti tervének megszületésekor — háromféle eshetőségre is számíthatott. Az első az volt, hogy Puchner még Nagyszeben megtámadása előtt; a második, hogy harc közben; a harmadik, hogy a város elfoglalása után érkezik meg.

Az első volt a legvalószínűtlenebb, de egyúttal a legveszélytelenebb is, mert ha Bem az osztrákok idejekorán történt érkezését megtudja: megállhat, vagy visszavonulhat Szélindek felé, anélkül, hogy harcot kockáztatna. A második eshetőség se volt nagyon valószínű, ellenben — ha bekövetkezik — jóval veszedelmesebb, mert nyilvánvaló, hogy Puchnernek az ütközetbe való avatkozása könnyűszerrel meghívhatta Bem tervét, sőt katasztrófaszerű helyzetbe is juttathatta volna a magyar sereg ott harcoló részét. Végül a har-

⁹⁵ *I. h.*

⁹⁶ *Correspondence relative to the affairs of Hungary, 1847—1849. (174. l.)*

⁹⁷ *U. o. 169. l.*

madik és valóra vált esetben attól függött minden, hogy milyen állapotban van a megvert nagyszebeni védőhad s a hosszú útról jövő osztrák hadtest és így képesek-e arra, hogy egyesült erővel visszafoglalják az annyira féltett várost?

Bem hadműveleti terve azon a feltevésen alapult, hogy Puchner — akár azért, mert elkésik, akár csapatainak elsíngázott állapota miatt — nem vághat kellő időben közbe. Azt nem hitte, hogy ellenfele őt megelőzze, sőt beavatkozását 12-én se várta, ami abból tűnik ki, hogy látva a támadás elfulladását, már arról gondolkozott, hogy Nagyszeben bevételét másnapra halasztja.

Említettük, hogy Maroičič tervének az volt az Achilles-sarka, hogy *csak* a legkedvezőbb esettel számolt, nem pedig azokkal a medgyes-segesvári menetből már jól ismert akadályokkal is, amelyeket a cudar időjárás és a teljesen elromlott utak gördítettek az osztrák hadtest gyorsabb haladása elé.

Bem elhatározása bizonyára merész volt, de nála ez a kockázat sokkal inkább megokolt. Azt látta ugyanis, hogy az osztrákok a Medgyesnél beállott *szerecsés* fordulatot se tudták kizsákmányolni; arra számított tehát, hogy a segesvári csalódás után se fogják egyhamar ezt a *kedvezőtlen* változást jóvátehetni. A következőzés neki adott igazat. Itt is valóra vált, hogy ha valami kellemetlen meglepetést szerezhetünk az ellenségnek, azzal máris biztosítjuk a siker egy részét. Puchnert — és nyilván vezérkari főnökét is — nagyon meglepte az a hír, hogy Bem csakugyan Nagyszeben felé tart s a veszedelem annál nagyobb volt, mert mire megbizonyosodtak róla, a magyar sereg olyan messze járt, hogy már alig lehetett megelőzni.

Az elfogulatlan történetírás — még a külföldi is — készséggel elismeri és kellően méltányolja Bem meglepő stratégiai mesterfogását.⁹⁸

Különösen hangsúlyoznunk kell, hogy Bem segesvárnagyszebeni előnyomulásának, a *taktikai siker elmaradása esetén is* lett volna egy fontos stratégiai eredménye; az tudniillik, hogy Puchnert visszafordította Nagyszeben felé.

Hallottuk már, hogy Bem erejének legfőbb forrása a Székelyföld volt s mint az események tanúsítják, a háború legvégéig arra törekedett, hogy az ellenséget távortartsa ettől a területtől.

Puchner viszont a Királyföldre. Fogaras vidékére és a

⁹⁸ „Mit wahrer Fuchslust hatte derselbe (Bem) die Fahrlässigkeit der Österreicher benutzt und sich gegen das schlecht vertheidigte Hermannstadt gewendet.“ (*Schiller*: i. m. 152. l.)

„Toutes ces manœuvres de Bem annoncent évidemment de la résolution et de l'intelligence.“ (*Hurmuzaki*: Documente privitoare la istoria Românilor. XVIII. 126. l.)

Barcaságra támaszkodott. A Királyföldet féltette legjobban. Így hát az a körülmény, hogy a Segesvárról elsiklott Bem Nagyszeben felé vonult el, arra kényszerítette Puchner, hogy sarkonfordulva, immár közvetlen veszélyben forgó hadművelési alapjának védelmére siessen.

Mint hogy pedig Bem a Borgói-szorosból már előbb kiszorította az osztrákokat, Puchner visszafordulása után egyirányból se fenyegette többé az ellenség a Székelyföldet. Az osztrák hadtestnek ugyanis csaknem 200 kilométernyi útat kellett megjárnia, Medgyesről — Segesvárra s onnan Nagyszeben közelébe — hiába; kétszerannyit mint Bemnek, aki pihent csapatokkal indult Segesvárról. Puchner hadteste tehát sokkal fáradtabb volt, semhogy egy március 11-én kivívott döntő diadal esetén is, *tüstént* valami nagyobbszabású támadó hadműveletbe foghatott volna.

Annyival is kevésbé, mert Bem hadserege folyton szaporodott, az ő hadteste azonban egyre apadt. Bem nem vitte magával Nagyszeben alá az egész erdélyi hadsereget s így annak, legrosszabb esetben is, csak egy része vallhatott véres kudarcot, úgy amint az Vizaknánál, majd később¹⁰² Segesvárnál is történt. Bármilyen végzetes lett volna tehát egy nagyszebeni megsemmisítő vereség az erdélyi hadsereg *egy részére*, a hadjárat sorsát nem ez, hanem csak egy nyomban utána következő s az erdélyi hadsereg többi része ellen irányított *siker*es támadás dönthette volna el. Ilyesmire azonban Puchner, mindegyre gyöngülő hadtestével nem vállalkozhatott. Csak akkor volt eléggé erős, amikor Nagyszeben vagy Brassó közvetlen közelében állott, ahol az onnan kimozdulni nem akaró oroszok támogatására számíthatott.

Itt meg kell említenünk, hogy a hadjáratban résztvevő osztrák tisztek nemcsak Puchner megkésésének, hanem a Nagyszeben védelme körül elkövetett súlyos mulasztásoknak is tulajdonítják Bem gyors sikerét. Szerintük a város a felmentő hadtest megérkezéseig bizonyosan védhető lett volna. A szemtanú Rästle százados leírásából kétségkívül az tűnik ki, hogy nem történt meg minden Nagyszeben megtartására.¹⁰³

Az a körülmény ugyanis, hogy Bem támadása esti 7 óra tájban elakadt, a városban azt a túlzott reménységet szította fel, hogy a veszedelem immár elmúlt s hogy Bem most is éppen úgy kénytelen visszavonulni, mint ahogyan meg kellett januárius 21.-én is hátrálnia. A falakkal körülvevett belsőváros védelmére zánt s a főtéren felállított százsz nemzetőrséget, az állítólag már kivívott siker hírére, hazabocsátották, anélkül,

¹⁰² Július 51.

¹⁰³ *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenbürgen, 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 78.

hogy a kapuk bezárásáról és őrzéséről valahogyan gondoskodtak volna.

Ez csakugyan nagy hiba volt; de miért nem védték az orosz és osztrák rendes csapatok a várost tovább, miért kellett azt *csak* a nemzetőrségre bízniok? Akkor, amidőn a támadó magyarok újabb erősítés hiányában megrekedtek, éppen elegendő idő lett volna a város falainak megszállására. Valóban, alig hihető, hogy Bem aránylag olyan könnyen ejtse hatalmába Nagyszebent, ha a védők Bethlen Gergely támadásakor abba nem hagyják a harcot. Minden egyes óra, amellyel megnyújtották az ellenállást, közelebb hozta a felmentő hadtestet. Így tehát nem volt reménytelen az a küzdelem, amelyet olyan hamar félbeszakítottak.¹⁰⁴

Az okok és okozatok ma már ismert összefüggését vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy Skariatin volt az, aki nem akarta a harcot a végletekig folytatni. Egyrészt azért, mert attól félt, hogy a magyarok — Nagyszebent megkerülve — elzárják a háta mögött a Vöröstorony felé vivő utat; másrészt pedig azért se akart körmészakadtáig verekedni, mert haragudott Puchnerre, aki — véleménye szerint — csúfosan cserbenhagyta.¹⁰⁵

Érthető, hogy a sokkal erősebb és jobb orosz különítmény meghátrálása, magával rántotta a javarészt ujonc és így nagyon csekély harciértékű osztrák csapatokat is. Nagyszeben sorsa tehát Skariatin magatartásán dült el ennyire gyorsan.¹⁰⁶

Pfersmann második jelentéséből az is kitűnik,¹⁰⁷ hogy a visszavonulás nem történt olyan símán, mint ahogyan azt Heydte leírása nyomán gondolni lehetne.¹⁰⁸

A sötétség, amelyet csak az itt is, ott is robbanó gránátok villanása és az égő házakból felcsapó lángok oszlattak el valamennyire, itt se bizonyult valami bátorító eszköznek.

Az oroszok hátrálása, a város szűk utcáiban, csakhamar veszedelmes tolongássá fajult. Skariatin csapatai nem akartak utolsókul maradni; ezt a nem kívánatos szerepet osztrák frigyestársaiknak szánták, akiket tehát — akár erőszakkal is — megelőzni iparkodtak. Csak a város túlsó szélén állott újból helyre a rend, de arról, hogy ott akár az oroszok, akár az osztrákok megvessék a lábukat, nem lehetett többé szó.

*

¹⁰⁴ Pfersmann ellen, Nagyszeben elvesztése miatt, vizsgálat indult; de bizonyítékok hiányában meg is szűnt.

¹⁰⁵ *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 44.

¹⁰⁶ *Schiller* (i. h.) meg is vádolja Skariatint, hogy feltűnően lanyhán védte Nagyszebent. Az osztrák katonairók nem merik ezt ilyen nyíltan megmondani, sőt itt-ott még dicsérik is az oroszokat.

¹⁰⁷ IV. függelék.

¹⁰⁸ *I. m.* 300. l.

Március 12-én reggel arra útasította Skariatín Doraszile cs. kir. alezredest, hogy a 31. és 31. gyalogezred 2—2 századával, a 62. gyalogezred 3 századával s az 1. oláh határőr-gyalogezred egy századával. Kistalmácsot szállja meg.

A magyar csapatok, ugyanaznap délután már Nagyszeben és Schellenberg között táboroztak. Károlyi alezredes Veszteényt szállotta meg, hogy az oroszok netalán megkísérelt visszacsapását meggátolja. Gróf Bethlen Gergely alezredes pedig, ugyancsak egy különítménnyel, a Hortobágy völgyén Ujegyháza felé vonult. Czetz szerint azért, hogy a közeledő osztrák hadtestet felkeresse;¹⁰⁹ Kallyáný leírása szerint azonban egyes magyar hadifoglyok azt vallották, hogy Bethlennek a Székelyföldre kell visszatérnie.

Időközben megjött Bánffy alezredes különítménye, továbbá Herkalovics őrnagy is, a 32. és 30. honvédszászlóaljjal s a 15 (Mátyás-) huszárezred Kolozsvárott alakult osztályával.

Bemnek azonban mindaddig, amíg a vele jött ujonczászlóaljakat fel nem fegyverezte s a helyzet kellően nem tisztázódott, nem volt támadó szándéka.

Lássuk tehát most, mi történt Puchner hadtestével azóta, hogy Segesvárt elhagyta?

Említettük már, hogy Dánosnál letért a segesvár-medgyesi országútról s Berethalmon és Riomfalván át Ujegyháza felé fordult. Haladása, a javulni nem akaró csúnya időben, feneketlen úton, fölötte fáradságos volt. Az ágyúk és a szekerek nem is tudtak a gyalogsággal lépést tartani, mert minduntalan elakadtak a gondozatlan rossz utak agyagos sarában.

Van der Null dandára, a lovassággal együtt, 12-én éjjeli 1 órakor érte el Alzent,¹¹⁰ majd, egyórai pihenő után, továbbment Veresmartig, ahova déltájban érkezett.¹¹¹

A hadtest zöme aznap csak Ujegyházaig jutott el.¹¹²

A Nagyszeben elestéről szóló jelentés Alzenben érte az öreg Puchnert, akit ez a rémhír végleg leverte a lábáról. Anélkül is kemény próbára tett idegei felmondották a szolgálatot. A hadtest vezetését Kallyáný tábornoknak adva át, kocsira ült s Feleken át Nagytalmácsra, Skariatínhoz utazott.¹¹³

A csapatokat a hosszú, keserves út teljesen elcsigázta, úgy hogy aznap már lehetetlen volt velük továbbmenni: Kallyáný tehát 15-ának reggelére tűzte ki az indulást.

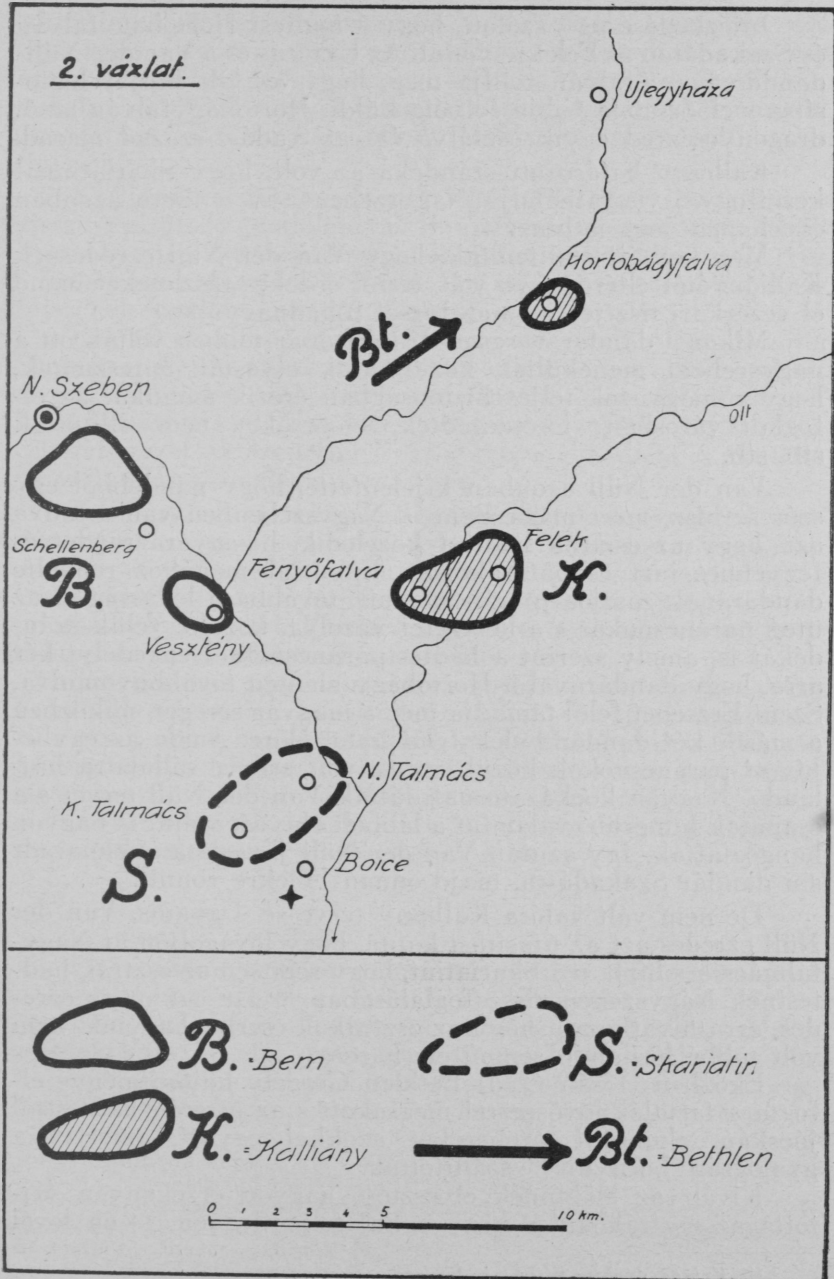
¹⁰⁹ *I. m.* 248. l.

¹¹⁰ Kallyáný jelentése. (*Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 40.). — Dános-Alzen: körülbelül 47 kilométer. Ezt az utat mintegy 34 óra alatt járta meg Van der Null dandára.

¹¹¹ *Kriegs-Archiv Wien*: u. o. Nr. 45.

¹¹² Alzen-Ujegyháza: 4 kilométer.

¹¹³ Alaptalan az a több helyen olvasható vád, hogy Puchner Alzenből egyenesen Oláhországba — Râmnicu-Valceába — futott.

A helyzet 1849 március 14-én.

Intézkedése úgy szólott, hogy a hadtest Hortobágyfalván és Szakadáton át Felekre vonul. Az Úracca- és a Van der Null-dandár Fenyőfalvát szállja meg, hogy az Olt hidját biztosítsa s előőrseit a Cibin folyóig küldi. Hortobágyfalván az 5. dragonyosezred egyik osztálya és egy vadász-század marad.

Kalliáný határozott szándéka az volt, hogy Skariatinnal kezettfogva, visszafoglalja Nagyszebent. Ez a terve azonban csakhamar meg is hiúsult.

Meg kell itt említenünk, hogy Van der Null ezredesnek Kalliánýétól eltérő terve volt. Erről érdekes részleteket mond el vezérkari tisztje, Schmid József főhadnagy.¹¹⁴

Mikor a dandár Veresmartra ért, már többen voltak ott a nagyszebeni menekültek közül, akik olyasmit híreszteltek, hogy a magyarok teljes biztonságban érzik magukat az elfoglalt városban; lerészegedtek, előőrsoket nem állítottak stb. stb.

Van der Null azonban kijelentette, hogy mindebből egy szót se hisz, mert maga Bem is Nagyszebenben van s tudja azt, hogy az osztrák hadtest közeledik, bizonyára rendet és fegyelmet tart csapatai között. Egyúttal magához rendelte dandárának zászlóaljparancsnokait, továbbá a lovasság és az üteg parancsnokát s a helyzetet vázolván, közölte velük szándékát is, amely szerint a hadtestparancsnoktól engedélyt kér arra, hogy dandárával a Hortobágy mentén továbbnyomulva, Szent Erzsébet felől támadja meg a magyar sereget, miközben a másik két dandár Felek felől hatol előre. Ámde az egybehívott parancsnokok közül egy se volt erre a vállalatra hajlandó. Nagyon kockázatosnak látták Van der Null tervét s a csapatok kimerült, valamint a lábbeli elnyűtt voltát is nagyon hangoztatták. Így azután Van der Null javaslata is elmaradt s a dandár Szakadára, majd onnan Felekre vonult.

De nem vált valóra Kalliáný terve se. Ugyanis, Van der Null ezredes azt az útasítást kapta, hogy lovagoljon át Nagytalmácsra s bírja reá Skariatint, hogy segítsen az osztrák hadtestnek Nagyszeben visszafoglalásában.¹¹⁵ De az orosz ezredes, arra hivatkozva, hogy az osztrákok cserbenhagyták, nem volt többé hajlandó semmiféle harcra.

Eközben (15-án éjjel) Bethlen Gergely különítménye elfogta a tartalék-lövőszerrel megrakott s az osztrák hadtesttől jócskán elmaradt szekereket azokkal együtt, amelyek a gyalogság bornyúit¹¹⁶ szállították.

Kivált az előbbinek elvesztése nagyon érzékenyen sújtotta az osztrákokat s hogy a baj teljes legyen, 14-én levél

¹¹⁴ *Kriegs-Archiv Wien*: i. h.

¹¹⁵ *Schmid* leírása (l. h.).

¹¹⁶ Honvédnyelven: hátibörönd.

jött Brassóból, Engelhardt orosz tábornoktól, amelyben azt írja, hogy az ottani orosz csapatoknak, a kapott szigorú parancs értelmében azonnal vissza kell Oláhországba vonulniok, mielőtt náluknál nagyobb magyar sereg támadása fenyegeti őket. Ha tehát nem kap minél előbb segítséget, otthagyja Brassót.¹¹⁷

Kalliány tehát úgy döntött, hogy felhagy Nagyszeben visszavívásának gondolatával s amilyen gyorsan csak lehet, Brassóba siet. Ott azután Engelhardttal egyesülten csatát vív a bizonyára utánsiető Bemmell. Így talán megmarad a veszett fejszének legalább a nyele: Brassó.

Ezt az elhatározását újból Van der Null útján közölte Skariatinnal, aki azonban azt felelte, hogy az osztrák hadtest elvonulása esetén csakis úgy maradhat mostani állásában, ha kellő erősítést kap. Van der Null március 14-én éjjeltájban érkezett ezzel az üzenettel Ucára, ahova a hadtest, a Stutterheim-dandár kivételével, aznap ért.

Kalliány kénytelen-kelletlen engedett az orosz ezredes kívánságának s az 51. gyalogezred s az 1. oláh határőr-gyalogezred 4—4 századát¹¹⁸ 2 ágyúval s egy¹¹⁹— mások szerint 2¹²⁰—lovasszázaddal, Skariatinhoz indította. De minthogy a parancsnokul kijelölt Riebel őrnagy megbetegedett, a különítmény vezetését Klokocsan százados vette át.

Skariatinhoz azonban nem juthatott el, mert az Olt Fenyőfalva és Felek közötti hídjánál, 15-én éjjel, harcra került a sor, amelyben a magyarok megszalasztották az osztrák különítményt. Klokocsan halottak, sebesültek és foglyokban 80 embert veszített,¹²¹ de — ami még súlyosabb volt, — az oláh határőr-századok a hídon történt visszavonulás után teljesen felbomlottak és elszéledtek.

VI.

Úgyanakkor, amidőn ez a most említett ütközet lezajlott, a Vöröstoronyi-szoros birtokáért is fellángolt a harc.

Bem, az osztrák hadtest elvonulását megtudva, érkezettnek látta az időt arra, hogy Nagytalmács tájáról, sőt — ha lehet — az országból is kiszorítsa az oroszokat. De Skariatin nem várta meg a támadást, hanem meghallva, hogy az

¹¹⁷ Kalliány leírása: i. h. — V. ö. *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. III. Nr. 13½.

¹¹⁸ Klokocsan leírása: *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. III. Nr. 80. — Szerinte a különítményhez egy fél háromfontos üteget osztottak be.

¹¹⁹ Schmid leírása: u. o. Nr. 44.

¹²⁰ Klokocsan leírása: i. h.

¹²¹ Heydte: i. m. 507. l.

osztrák hadtest Brassó felé vonul s látva, hogy a kért támogatás egyre késik: 15-én délután elindult Nagytalmácsról¹²² s a visszavonulás fedezését Doraszile cs. kir. alezredesre bízta.

Az 51. gyalogezred két százada s a 62. gyalogezred három százada, délután 4 órakor indult el Kistalmácsról, magához véve a Czöd elé tolt csapatrészeket is. Boicára érve azt a parancsot kapta Doraszile, hogy a szoros bejáratát s az ott álló váracskát szállja meg.

A Vöröstoronyi-szorosnak mindenkor megvolt a maga katonai fontossága. A Törösvári-szorostól nyugat felé ez volt az egyetlen út, amelyen ágyúk és egyéb hadiszekerek könnyűszerrel átjuthattak;¹²³ ezért már a régi világban is gondoskodtak elzárásáról. A magyar határtól, vagyis a Riu Vadului alsó folyásától mintegy 2 kilométer távolságban észak felé, egy a Latorpatak (Lotra, Lotriora) és az Olt közé könyöklő hegyfokra, az úgynevezett „Latorvár“ épült, mely azonban már réges-régen romban hever.¹²⁴ Innen 4 kilométernyire észak felé kerek vigyázótorony állott az Olt partján,¹²⁵ melytől egy, az utat elzáró fal húzódott a hegyoldalra. Végül Boica község déli végén ott találjuk a tulajdonképeni „Vöröstorony“ váracskát, amely egészen 1815-ig fenntartott, bár állandó őrséggel meg nem szállott erősség volt.¹²⁶

A vár, az Oláhországba vivő országút nyugati oldalán, a hegy lejtőjén áll s valamikor egyszerű vigyázóhely (kula) volt. Magvát a körülbelül 12 méter magasra falazott, vörösre festett négyszögletű öregtorony tette, amelyhez későbbi idők folyamán többféle toldalékot ragasztottak. A torony déli oldalán, Oláhország felé, hat ágyú felvételére való bástya épült, míg az Oltra néző épületek külső fala egyszersmind főgátul is szolgált. A váracskát mély és belső oldalán falazott nyakárok választotta el a hegyoldaltól. A vár délkeleti sarkától kőfal nyúlt alá az Oltig; ennek kapuján vitt át az út Oláhország felé.¹²⁷ Ez a fal azonban ma már nincs meg. A váracska körülben nagyon kicsiny s csupán Oláhország felől jövő támadás esetén védhető valamennyire.

* *
*

¹²² *Maendl*: i. m. II. 386. 387. l.

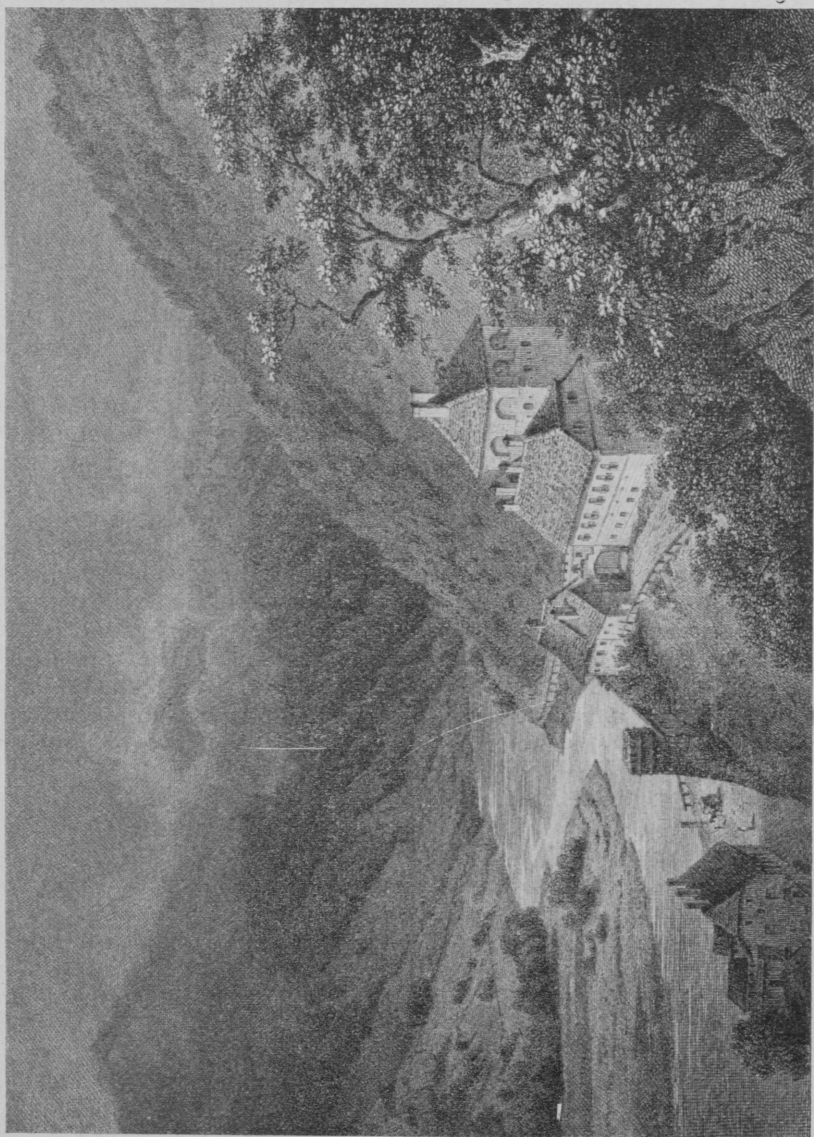
¹²³ A nehezen járható Vulkán-hágón, az akkori ágyúkat és hadimálhát alig lehetett volna átszállítani. A Szurdok-szoros pedig akkor még járhatatlan volt.

¹²⁴ Részletes katonai térkép: Zone 25. Col. XXX.

¹²⁵ A nép „omlott“-, vagy „hasadt“-toronynak hívja. A katonai térképen: „Zerbrochener Turm“.

¹²⁶ *Semek*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. IV. 1. Teil. 575. l.

¹²⁷ *Kövári*: Erdély régiségei. 152. 153. l.

Vöröstorony vára 1860-ban.

Rohbock Lajos acélmetszete.

Már besötétedett, amikor Doraszile alezredes kis különítménye a „Vöröstorony” alá ért.¹²⁸ Minthogy azonban a várcscka sokkal szűkebb volt, semhogy valamennyi osztrák csapatot befogadhatta volna, csupán az 51. gyalogezred két százada maradt benne, Gróf Heusenstamm százados parancsnoksága alatt.

Esti 349 óra tájban jelentették a Boica felől hátráló kőzások, hogy a magyarok közelednek. Heusenstamm erre kivonult a két századdal s Boicát szállotta meg; még pedig úgy, hogy a 20. század két szakaszát — Szem Éde főhadnagy parancsnoksága alatt — a falu északi szélére állította; két szakasz a falu közepén helyezkedett el, végül a 19. század — Bartha László hadnagy vezetése alatt — a falu déli szélén maradt.

Alig helyezkedtek el, máris jelentette Szem főhadnagy, hogy egy erős magyar csapat vonul a szorost nyugatról szegélyező magaslatok felé.

Erre Heusenstamm — nehogy bekerítsék — kiürítette a falut s ismét a várat szállotta meg. A magyarok nyomon követték. Egyszerre csak Radványi főhadnagynak, Doraszile alezredes segédtisztjének, hangját hallották a vár alatt: „Carl Ferdinand heraus!”¹²⁹ Mivel az országútra szolgáló szűk, fedett lépcsőn csak egyenkint lehetett volna lejönniök. Heusenstamm, az őrség nagyobb részével, a Boica felé nyíló kapun rohant ki. Itt azonban a honvédek puskatüzébe jutott; majd szuronyharcra került a sor, miközben a két század fokozatosan hátrált déli irányban, a veszteglőház felé.

Azonban több mint 50 ember a vár udvarán rekedt. Ez a kis csapat eleinte a rácsos kapun át lövöldözött a magyarokra, de azután — aki tehetett — a falon át (?) a hegységbe menekült. Az osztrákok vesztesége halottak, sebesültek és eltűntekben, mindössze 94 főre rugott.

Így mondja el ezt a harcot az 51. gyalogezred története,¹³⁰ továbbá Heydte is.¹³¹

Más — szintén osztrák eredetű — leírások egyéb részletről is tudnak.

A visszavonulásban résztvett Rästle százados szerint,¹³²

¹²⁸ Az 51. gyalogezred története (i. h.), úgyszintén Heydte is (i. m. 508. l.) március 16-ra teszi a vöröstoronyi ütközetet. Azonban Bem március 16-án kelt jelentése (*Csányi-levéltár*: 5416. sz.), továbbá Puchner március 19-i jelentése (*Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. III. Nr. 6.) kétségtelenné teszi a március 15-i dátumot.

¹²⁹ Károly Ferdinánd főherceg volt az 51. gyalogezred tulajdonosa.

¹³⁰ I. h.

¹³¹ I. m. 509. l.

¹³² *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenbürgen. 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 78.

mialatt ő Puchnerrel a magyar határ felé tartott. Reichezter őrnagy, hadtestsegédtiszt,¹³³ értesítette Skariatint Puchner távozásáról. Ugyanakkor már megtámadták és megkerüléssel fenyegették a magyarok az oroszok (nagyalmácsi?) állását. Majd a várat rohták meg. Dobokay nevű, volt kincstári tisztviselő vezette őket, aki azelőtt ott szolgált s így a helyi viszonyokat jól ismerte. A váracska nyugati oldalára vezette tehát a támadókat, ahonnan — a nyakárkon át — legkönnyebb volt az udvarba hatolni.¹³⁴

A megrohanás olyan gyorsan és váratlanul történt hogy Reichezter őrnagy, aki egy ottfelejtett messzelátóért ment vissza a várba, csaknem foglyul esett. A magyarok a hegy felől a kertbe, onnan pedig az udvarba törtek s megrohták a „vörös tornyot”, ahol kemény harc támadt. Mindamellett a várórség egy része, szuronnyal törve magának útát, megmenekült s fedezte a többiek visszavonulását.

A Latorpatak mellett álló veszteglőházhoz érve, Rästle a március 12-e óta ott időző Pfersmann altábornagyhoz sietett s miután a helyzetről tájékoztatta, egy kissé lepihent. Egyszerre csak belépett Pfersmann s azzal a hírrel költötte fel, hogy az oroszok nagy sietséggel hátráznak: jöjjön ő is azonnal.

A szoros akkor már tele volt a menekülők szekereivel s az oroszok mindenféle alkalmatosságával. Rästle nagy ügyelbajjal átvergődött az országút tulsó oldalára, hogy Puchnert felköltse. De csak éjfél tájban érhették el, kocsin, a közeli hártárt, mert a visszavonuló oroszok között igen nagy volt a tolongás. Különösen a kozákok erőszakoskodtak s hogy minél hamarabb előrejuthassanak, embereket taszítottak és szekereket borítottak az itt helyenkint 10—12 méterrel mélyebben folyó Oltba.

Puchner március 19-én kelt jelentése¹³⁵ szintén szól a vöröstoronyi harcról s Dobokay ottani szerepéről; de ő *tévesen* 4 századra teszi a váracska őrségét, holott csak 2 volt. Ugy mondja, hogy a támadás esti 8 órakor kezdődött s hogy a várórség fele foglyul esett. Mint látjuk, itt is eltérés van az egyes leírások között. Az igazság megállapítása végett, hiába állítanánk őket Bem jelentésével szembe. Ebben ugyanis, nincs semmiféle részlet; csupán annyit mond, hogy a harc éjjeli 11 órakor végződött. Még azt se említi, hogy miféle csapatok küzdöttek ebben az ütközetben.¹³⁶

¹³³ „Corps-Adjutant”, akkori honvédnnyelven: „karségéd”.

¹³⁴ Ilyenformán foglalták el az oroszok is a vöröstoronyi várat, 1849 július 20-án. (*Gyalókaty*: A nagyszzebeni hadosztály felbomlása. — *Had-tört. Közlemények*: 1916. évf. 171. és k. 1.)

¹³⁵ *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. III. Nr. 6.

¹³⁶ *Csányi-levéltár*: 3416. sz.

Skariatina a veszteglőház¹³⁷ és a határ között megállította és rendbeszedte hátráló csapatait s mivel a magyarok nem követték tovább, megszállotta a határon még innen levő veszteglőházat s a mieink március 16-án megújult, de részleteiben szintén ismeretlen támadását visszaverte.

Erről Bem nem szól, mert ő már 16-án Fogarasra indult, ahova másnap meg is érkezett.¹³⁸ De hallgatnak róla magyar hadtörténetíróink is. Csak Puchner március 19-én kelt jelentése,¹³⁹ továbbá a „Journal de S. Petersbourg“ 1849 április 5-i száma emlékezik meg róla.¹⁴⁰

VII.

A március 16-i harccal még nem volt vége a Vöröstoronyi-szoros birtokáért folyó küzdelemnek, mert az oroszok az ország határán innen állapodtak meg, már pedig Bem teljesen ki akarta őket űzni.

Most azonban nem volt reá ideje, mert Brassó felé kellett követnie az osztrák hadtestet, amelynek egy része március 19-én Feketehalomnál,¹⁴¹ másik része 21-én a Tömösi-szorosban,¹⁴² vívott balsikerű harcot a magyarokkal. Bem tehát csak akkor gondolhatott arra, hogy a vöröstoronyi oroszokkal végleg leszámoljon, amikor a Barcaságban már rendet csinált.

Bem állítása szerint, valami 2000 főnyi ellenség állott, 15 ágyúval, a veszteglőháznál,¹⁴³ amelyet március 28-án támadott meg Iház Dániel őrnagy, a (biharmegyei) 55. honvédszászlóalj parancsnoka.¹⁴⁴

A több házból álló veszteglőintézet előtt a Latorpatak folyt, s ha a hidat eltorlaszolták s az épületeket védelemre

¹³⁷ A Latorpatak jobbspártján.

¹³⁸ *Csányi-levéltár*: 5417. sz.

¹³⁹ „Die k. russischen Truppen haben die Contumaz besetzt und am folgenden Tag einen, von den Insurgenten darauf gemachten Angriff auf das Energischeste abgewiesen.“ (*Kriegs-Archiv Wien*: i. h.)

¹⁴⁰ „Les Hongrois vinrent attaquer la quarantaine le 16. Mars mais ils furent repoussés.“ (*Correspondence relative to the affairs of Hungary*: 175. l.)

¹⁴¹ Kolarević százados és Kalliány tábornok leírása. (*Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Siebenb. 1849. Fasc. XIII. B. Nr. 54. 40.)

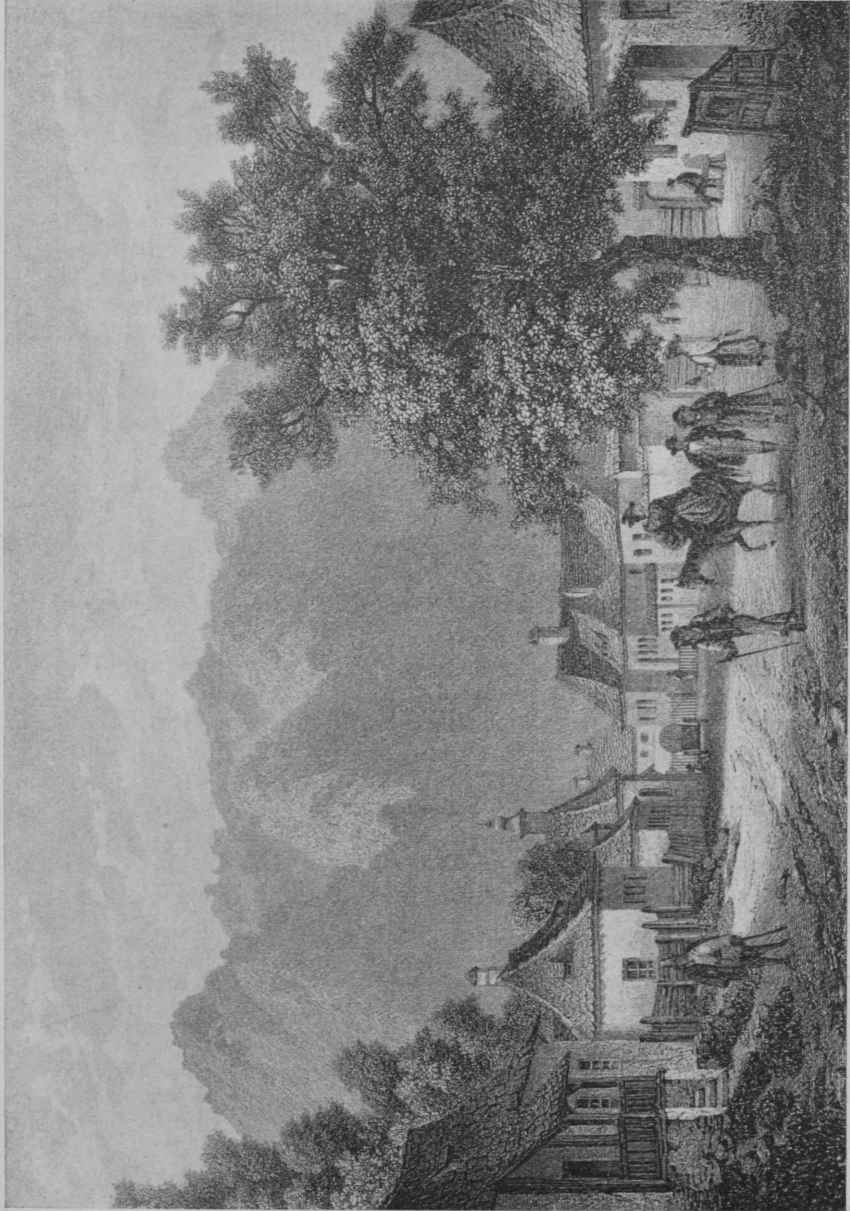
¹⁴² *Gyalóka*: A tömösi ütközet. (*Századok*: 1929. évf. 257. és k. ll.)

¹⁴³ Bem napiparancsa, 1849 márc. 28. (*Nagy Sándor*: Háromszék önvédelmi harca. Okmánytár, XLV. l.)

¹⁴⁴ *Hegyesi Márton*: A Vöröstoronyi-szoros kitisztítása és a bihariak. (*Szabadság*: 1899. évf. 72. sz.)

Kiss Józsefnek, az 55. honv. zászlóalj segédtisztjének tudósítása. (*Honvéd*: 1849. évf. 82. sz.)

Czetz — tévesen — március 25-re, vagy 26-ra teszi a vöröstoronyi harmadik ütközetet. (*I. m.* 256. l.) — 26-át mond Gelich is. (*I. m.* III. 92. l.)

Vöröstorony-telep 1860-ban.

Rohbock Lajos acélmetszete.

alkalmassá tették az oroszok, nehéz tüzcérség nélkül nem volt könnyű az állást áttörni.¹⁴⁵

Sajnos, ezt az ütközetet se írhatjuk le részletesen, megbízható pontossággal; de itt legalább tudjuk, hogy magyar részről az 55. és a 78.¹⁴⁶ honvédszászlóalj, továbbá az I. honvédszászad 5 százada, mindössze tehát 15 század vett benne részt. 2 ágyúval.¹⁴⁷ Ha a századok állománya teljes volt, mintegy 2800 fő.¹⁴⁸

Mivel — mint már mondtuk — a Latorpatak mögött álló ellenséget bajos lett volna szembetámadni: Ihász őrnagy az 55. zászlóalj 3., 4., 5. és 6. századát már 27-én délután elindította, hogy az oroszok állásának balszárnyát — a hegyeken át — megkerülje.¹⁴⁹ Ez a megkerülés 28-ának hajnalára meg is történt. A többi csapattal az országúton nyomult előre Ihász.

De az oroszok keményen megvetették a lábukat s csak 3 óra hosszáig tartott makacs küzdelem után sikerült őket kivenni.

A magyarok még török területen — Cainenin túl — is üldözték a visszavonulókat.

A honvédek vesztesége ebben a hosszú harcban *állítólag* csak 6 halott és 20 sebesült lett volna,¹⁵⁰ ami azonban nyilvánvaló képtelenség, mert ahol szívós az ellenállás, ott bizony sokan esnek el mindkét részről.

Az oroszok vesztesége — mint azt Colquhoun angol főkonzul Palmerstonnak írta,¹⁵¹ — jóval nagyobb volt, mint ahogy azt eleinte el akarták hitetni. Hét tisztjük esett el, köztük Lüders unokaöccse Fok hadnagy is. Egy. az augsburgi „Allgemeine Zeitung” 1849. évi 116. számában, április 26-án megjelent galaci tudósítás szerint, maga Skariatin is megsebesült.¹⁵² De erről más forrás nem szól. Ugyanaz a híradás arról is tud, hogy az orosz legénységből is sokan estek el.

Bem idézett napiparancsából az tűnik ki, hogy magyar

¹⁴⁵ A világháború előtt azon a helyen a Vöröstorony nevű, 127 lélek-ből álló telep volt, mely — mint alközség — Boicához tartozott. Lehet, hogy 1916-ban ez is elpusztult.

¹⁴⁶ Ezt a számot csak későbbben kapta.

¹⁴⁷ Bem napiparancsa: i. h.

¹⁴⁸ Az erdélyi honvédszászadok — legalább papiroson — 200 főből, a vadász-szászadok 150 főből állottak.

¹⁴⁹ Kiss I. tudósítása (I. h.)

Hegyesi M. leírása. (I. h.)

¹⁵⁰ Kiss József tudósítása. (I. h.)

¹⁵¹ Bukarest, 1849 április 6. (*Correspondence relative to the affairs of Hungary*: 180. l.)

¹⁵² *Anul 1848 in Principatele Române*: VI. 159. l.

¹⁵³ A 78. honvédszászlóalj parancsnoka.

részről Ihász és Kabós őrnagy,¹⁵³ továbbá Dombay és Baróthy László¹⁵⁴ százados, nagyon vitézül viselkedtek a harcban.

*
*
*

Bem sikere nagy riadalmat keltett Oláh- és Moldvaországban mindenfelé.

Bizonyos, hogy az oláhok gyűlölték a földjükön megszállott oroszokat, de nagy többségük még jobban, vagy legalább is ugyanannyira, gyűlölte a magyarokat.¹⁵⁵ Ebből önként következik, hogy egy csöppet se örültek Bem diadalának s ez magyarázza meg egyúttal azt a mindenik tudósításból kiolvasható ijedséget is, amely a két fejedelemségben, mindjárt a nagyszebeni (március 11-i) ütközet után, lábrakapott.

Mindenki azt hitte, hogy Bem most már Oláhországba teszi át a harcteret s így ez a fejedelemség nemsokára véres tusák színhelye lesz. Némelyek szerint Bem március 22-én Curtea d'Argesen, mások szerint Râmnicu-Valceában állott volna, hogy onnan Bukarest felé nyomuljon előre.¹⁵⁶

Voltak olyanok is, akik tudni vélték, hogy Bem levelet írt Lüdersnek, amelyben azt a reményét hangoztatja, hogy egyesült erővel fogják majd a Bukarestbe futott osztrákokat felfalni.(!)¹⁵⁷ Ugyanez a tudósító azt is hallotta, hogy Bem Nagyszeben elfoglalása után mindazokat lenyakaztatta, akiknek az oroszok behívásában valamelyes részük lehetett. Viszont egy március 25-én kelt híradás Bem emberséges eljárásáról emlékezik meg.¹⁵⁸

Puchner — az oláhok rémlátása szerint — vagy Focsaniba, vagy Râmnicu-Sáratba menekült szétvert hadtestével s az Erdélybe tört 10.000 orosz közül csak valami 1200 élte túl a veszedelmet.¹⁵⁹ Csupán a nagyszebeni és vöröstoronyi harcokban 4000 (!) orosz esett foglyul.¹⁶⁰

A Bem betörésétől való szüntelen rettegés a Vöröstoronyi-szoros elfoglalása után még fokozódott. Április 10-én azt a hi-

¹⁵⁴ Később őrnagy és az 55. honvédszászlóalj parancsnoka.

¹⁵⁵ Az oláh forradalom vezetői már 1848 június 30-án szerkesztették azt a memorandumot, amelyben Erdélynek, Dél-Magyarországnak és Bukovinának Oláhországgal való egyesítését javasolják, még pedig a *Porta fennhatósága alatt*. Majd, 1848 november 16-án, Joan Majorescu újabb emlékiratot adott át a frankfurti német birodalmi gyűlésnek, amelyben az oláhok a Dniester, Duna és Tisza közötti régi *Dácia* (?) feltámasztását kívánják, de most már a *Portától független alakban*. (*Anul 1848 in Principatele Române*: I. 645. 646. I. és V. 361—369. I.)

¹⁵⁶ *U. o.* VI. 146. 147. I.

¹⁵⁷ *U. o.*

¹⁵⁸ *U. o.* 159. I.

¹⁵⁹ „Din 10.000 Rusi ce intrase in Transilvania, abia au scapat vreo 1200”. (*U. o.* 152. I.)

¹⁶⁰ *U. o.* 146. I.

telesnek mondott hírt hozta egy orosz futár, hogy Bem Oláhországba rontott, az oroszokat újból megszalasztotta, s Râmnicu-Valceába tette át főhadiszállását.¹⁶¹ Mindebből, természetesen, egy szó sem volt igaz.

Az aggodalom már csak azért is alaptalan volt, mert a hivatalos Törökország, főként pedig az Oláhországban vezénylő délszláv renegát Omer pasa, egyáltalán nem pártolta a magyar szabadságharcot. Fuad effendi török meghatalmazott már március 24-én kijelentette Ségur francia főkonzulnak, hogy Bem kívánságai elől „okosan és ügyesen“ ki fog térni.¹⁶² Bem ugyanis, mind tőle, mind Omer pasától azt kérte, hogy az Oláhországba húzódott osztrák hadtestet fegyverezzék le.

Lüders, amikor Skariatín március 28-i vereségét megtudta, Omer pasával egyetértve intézkedett, hogy a magyarok netaláni betörésének gátat vessen. Április 2-án a podolski vadászrezdet, egy huszárszázaddal és tüzérséggel együtt, a vöröstoronyi országhatárra indította.¹⁶³ A bukaresti és slatínai török helyőrség Campulungba ment,¹⁶⁴ Bukarest védelmét pedig a galaci török csapatok vették át.¹⁶⁵

Alkalmazásukra azonban nem került a sor. Bem április 16-án — a kormány parancsára — Dél-Magyarországba ment s a külföldre való kirándulás csak július 23-án, a moldvaországi hadműveletek alakjában valósult meg.

Gyalókey Jenő.

I. Függelék.

Puchner altábornagy Pfersmann altábornagynak: Segesvár, 1849 március 10.¹

Präs. Nr 520 p.

Ich hatte die Absicht, dem Feind hier in Schässburg einen empfindlichen Schlag beizubringen und diese Stadt um jeden Preis zu nehmen und zwar von einer Seite, wo es schwer zu vertheidigen ist und der Angriff jedenfalls gelingen muss.

¹⁶¹ „L'estaffette arrivée cette nuit nous a apporté la triste nouvelle que le Général Bem serait entré avec son armée en Valachie, en chassant nos troupes au delà de Rimnik-Valtsché... ou il a fait camper son quartier général.“ (U. o. 171. l.)

¹⁶² Horváth Jenő: Bem tábornok és a bukaresti külképviseletek. (Hadtört. Közl. 1927. évf. 582. l.)

¹⁶³ Anul 1848 in Principatele Române: VI. 159. l.

¹⁶⁴ U. o. 157. l.

¹⁶⁵ U. o. 145. 147. l.

¹ Kriegs-Archiv Wien: Präs. Acten des G. C. Hermannstadt. Fasc. II. Irregistr.

Der Feind erwartete den Angriff von der Mediascher Seite — hat sich bei Dános verschantzt und Batterien gebaut, da er sich umgangen sah — wartete er unseren Angriff nicht ab — räumte Schässburg und verliess die Verschanzungen — worauf ich diese Stadt heute Nacht 2 Uhr besetzte.

Der Feind zog von hier zwar in der Richtung gegen Mediasch — doch ist noch nicht gewiss — ob er dort hin — nach M. Vasarhely oder nach Klausenburg sich gewendet hat.

Jedenfalls erwarte ich hier Nachrichten vom FML. Malkovsky oder Obst. Urban, wonach ich die weiteren Operationen einleiten u. Euer Ex. mittheilen werde.

Hiernach wolle gefälligst S. Durchlaucht dem FM. Windisch-Grätz u. dem Kriegsministerium die Meldung erstattet werden.

Es ist um jeden Preis die *möglichst grösste* Quantität Schuhe anzukaufen — keine Zeit damit verlieren und diese Vorräthe aufzubewahren — bis ich damit disponieren werde, was aber in kürzester Zeit geschehen wird.

Puchner m. p.

II. fűggelék.

Puchner altábornagy Pfersmann altábornagynak: Segespár, 1849 március 10. d. u. 5 óra.²

Präs. Nr 522 p.

Ich habe Eu. Hoch. Ex. bereits heute Früh 10 Uhr mit Praes. Nr. 520/p. mitgetheilt — unter welchen Umständen Schässburg heute Nacht von mir besetzt wurde.

Da aus den seither eingelangten Nachrichten hervorgeht — dass ein Theil der feindlichen Streitkräfte sich nach Medias gezogen hat, und es daher vielleicht möglich wäre, dass der Feind es versuchen könnte Hermannstadt zu erschrecken — so theile ich Eu. Ex. hiermit mit, dass ich unter Einem mit meinem ganzen Corps nach Reichersdorf³ aufbreche, um in jenem sehr unwahrscheinlichen Falle, rechtzeitig in Hermannstadt eintreffen zu können.

Hiervon ist ohne sonst eine Verlautbarung davon zu machen — H. Obst. Scariat in zu verständigen.

Die Streitmittel in der Stadt sind durch Beiziehung der Heltauer⁴ und Reissmärkter⁵ National garde zu vermehren; zugleich aber auch die Vorsorge zu treffen, dass es nicht an Lebensmittel und Fourage gebreche, wenn unsere ganze Streitmacht sich wieder auf einige Tage bei Hermanstadt concentriren sollte.

Alle Meldungen wollen mir über Leschkirch⁶ nach Reichers-

² I. h.

³ Riomfalva.

⁴ Nagydisznód.

⁵ Szerdahely.

⁶ Ujgyháza.

dorf — durch einen verlässlichen findigen Unteroffizier zugesendet werden.

Der gänzliche Mangel an Geld, bei einem operirenden Corps hat bereits die grössten Verlegenheiten bereitet, man ist nicht einmal in der Lage ein paar Hundert Mann welche als Besatzung hier bleiben mit der Löhnung zu versehen — so wie dem gesammten Corps die Löhnung schon nicht mehr ausgezahlt werden konnte, welchem ärgerlichen Umstand ehebaldigst abgeholfen werden wolle.

Puchner m. p.

III. függelék.

Pfersmann altábornagy Puchner altábornagynak: Nagyszeben, 1849 március 11. d. u. 5 óra.⁷

Praes. Nr. 376 p.

Die schwache Besatzung aus Mediasch hat gestern früh von einer nach Angabe 2000 Mann starken feindlichen Colonne mit 2 Geschützen, angegriffen, Mediasch geräumt und ist im eiligen Rückzuge Abends hier angelangt.

Rittmeister Graf Alberti mit 1 Escadron EH. Ferd. Max Chevauxl.⁸ welcher am 9. Abends in Mediasch von einem Streif Commando eingetroffen, deckte den Rückzug und rettete durch mehrere Attaquen auf die sehr überlegene heftig verfolgende feindliche Cavallerie „Wilhelm und Coburg Hussaren“⁹ die noch kampfungeübten 2 Rekruten Compagnien von Fursky.¹⁰

Auf die Anzeige dieses Vorfalls hat der kais. russische Herr Oberst Skariatin allsogleich Nachmittag 5 Uhr 1 Bataillon seiner Truppen mit 2 Geschützen nach Stolzenburg¹¹ und 1 Baon mit 2 Geschützen nach Salzburg¹² disponirt — und die in Talmatsch bequartierten Truppen an sich gezogen, welche auch in der Nacht hier eingetroffen sind.

Heute früh rückte der Feind aus Marktschelken¹³ gegen Stolzenburg, und die dort befindliche Besatzung der Russen, sich durch bedeutenden Umgehungs Colonnen bedroht sehend, zog sich gegen Hermannstadt zurück.

Die sämmtlichen russisch. Kräfte haben auf und beim alten Berg Position genommen. Die gestern hier eingetroffene Escadron des Rittmeisters Alberti zu welcher noch 50 bis 40 Mann Székler Hussaren¹⁴ eingereiht worden sind, — dann ein aus allen hier befindlichen Truppenabtheilungen zusammengesetztes Baon

⁷ I. h.

⁸ 5. könnyű lovasezred.

⁹ 10. és 8. huszárezred.

¹⁰ 62. gyalogezred.

¹¹ Szelindek.

¹² Vízakna.

¹³ Nagyselyk.

¹⁴ 11. huszárezred.

unter dem Commando des Major Nipp, sind im Retranchement aufgestellt, und bleiben unter Befehl des Hr. GM. Baron Jovich die Reserve für die russischen Truppen, und sind dem Obersten Skariatin zur Disposition gestellt.

Sämmtliche Nationalgarden sind ausgerückt auf dem Platze gestellt. Die Positionsgeschütze mit der Bedienungs Mannschaft versehen — überhaupt alles für einen feindlichen Angriff vorbereitet.

Nach soeben eingelangter Meldung „Nachmittag 4 Uhr“ rückt der Feind bereits von Stolzenburg gegen Hermannstadt vor und zwar Bem mit seiner ganzen Macht.

Um für alle Fälle in Verfassung zu sein, habe ich die Munitions Vorräthe auf die Munitions Karren verladen lassen. — Die Kriegskasse ist expediert.

Gleich gestern habe ich Euer Excellenz durch abgesendete Courire auf verschiedenen Wegen von diesem Vorfalle die Anzeige erstattet, welche Euer Excellenz auch bereits zugekommen sein dürfte.

Ich kann nicht verhehlen, dass die Lage für Hermannstadt eine gefährliche ist, und die wenigen Truppen gegen die ganze Macht Bems sich nicht lange werden halten können — daher schleunige Hilfe dringend nothwendig ist.

Das unverwahrte so eben eingelangte Schreiben des Hauptm. Auditor Nahlik, habe ich die Ehre Euer Excellenz mit dem Bemerkten zu übersenden, dass ich es bei dem gegenwärtigen Stand der Dinge für gerathen fand, Hauptm. Nahlik mittelst eines Couriers den Befehl zuzuschicken, sich mit der halben Batterie bis auf weiteren Befehl nach Knetsburg¹⁵ zu begeben.

Schliesslich unterlasse ich nicht den Empfang des hohen Befehls dtto Schaesburg 10. März Praes. Nr. 520, p. mit dem Beifügen zu bestätigen, dass S. Durchlaucht FM. Fürst Windisch Grätz und dem Kriegs Ministerium nach dem hohen Auftrage mit Hinzufügung der jüngsten Ereignisse Bericht erstattet wurde. Soeben 5 Uhr Abend ist der Kampf heftig und schon mehr bei Hermannstadt.

Pfersmann m. p. FML.

IV. fűggelék.

Pfersmann altábornagy a hadügyminiszternek: Vöröstoronyi eszteglőház, 1849. március 12.¹⁶

Die im unterthänigsten Berichte vom 11. d. Mts. ausgesprochene Besorgnis, dass Hermannstadt gegen die Insurgenten sich kaum so lange werde halten können, bis unsere Armee dieser bedrängten Stadt zur Hilfe eilt, hat sich zum grössten Schmerzen noch an demselben Tage Abends 9 Uhr bestätigt.

¹⁵ Alkalmasint íráshiba. Ebben az alakban Lipszky (1808.) helység-névtárában se fordul elő.

¹⁶ *Kriegs-Archiv Wien*: Feldacten des k. k. A. C. in Sebenbürgen. 1849. Fasc. III. Nr. 15.

Der Rebellen Anführer Bem griff mit seiner bedeutenden Streitmacht schon am 10. Nachmittags bei Gross Scheuern¹⁷ unsere schwache russische und österreichische Besatzung an, und erneuerte den folgenden Tag früh morgens den Kampf; allein die ausgezeichnete Tapferkeit der kais. russischen Truppen, wies die vielfachen, mit bedeutenden Flankenumgehungen versuchten Angriffe der Rebellen bis Abends 8 Uhr muthig nicht nur zurück, sondern die Rebellen fingen mit ihrer rechten Flanke und dem Centrum schon zu weichen an, und der Sieg schien auf unserer Seite gewiss zu sein.

Die bereits eingebrochene Nacht begünstigte jedoch eine von den Rebellen unternommene von — mit der Lage der Stadt genau bekannten Führer geleitete Umgehung unsrerer rechten Flanke, durch das coupierte Terrain noch mehr unterstützt, der Art, dass die kais. russischen Truppen gezwungen waren, bis an die Verpallisadierung der Stadt sich zurückzuziehen.

Unsere Truppen, durch den mehr als 12 Stunden gedauerten Kampf erschöpft und zu schwach die auf 5 Seiten angegriffene Stadt zu vertheidigen, mussten auch diese Position und mit ihr die Vertheidigung der Stadt aufgeben. Die Rebellen drangen durch eine ihnen unter Führung des Grf. Bethlen Gergely zu Hilfe geeilte Szeklerschaar ermuthigt, durch das Sagburger und Elisabeththor, ebenso unerwartet, als schnell in die Stadt hinein und nur mit äusserster Gefahr konnten 5 Munitions Karren gerettet werden, und die Mehrzahl des General Commando Personals, mit Rücklassung aller Akten und der Bagage sich kaum noch flüchten. Die Cassen wurden zum Glück 5 Stunden vor dem Eindringen der Rebellen in die Wallachei abgesendet.

Den Eindruck, welchen das Hurrah Rufen der Rebellen, der Jammer der wehrlosen Kinder und Weiber zwischen dem Gerasel der Kanonen, Munitions Karren und dem Gedränge der retierenden Russen durch die Gassen der Stadt, das Auflodern der Flammen an 5 Seiten der Stadt durch Granaten der Rebellen angezündet, zu beschreiben, vermag des General Commando Praesidium [nicht], nur so viel kann der Gefertigte versichern, dass es mit wehrlos flüchtenden und alten Männer, Frauen und Kinder, die erschütterndsten Scenen gab, und dass der Fall Hermannstadts in seinen Folgen auf das ganze Land den betrübendsten, besonders aber auf die Sr. Majestät treuergebenen Sachsen und Rumänen den grösst eschütterndsten Eindruck hervorbringen wird.

Pfersmann m. p. FML.

¹⁷ Nagycsúr.